

**ARAPÇA VE RUSÇADA ÖLÜM VE HASTALIK İFADE EDEN
ÖRTMECELER**

Alsu TUNCER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAYIS, 2017

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Alsu

Soyadı : Tuncer

Bölümü : Arapça Öğretmenliği

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Arapça ve Rusçada Ölüm ve Hastalık İfade Eden Örtmeceler

İngilizce Adı: Euphemisms of Death and Sickness in Arabic and Russian

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Alsu Tuncer

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Alsu TUNCER tarafından hazırlanan “Arapça ve Rusçada Ölüm ve Hastalık İfade Eden Örtmeceler” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN

Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Gazi Üniversitesi

Üye: Yrd. Doç. Dr. Derya Adalar Subaşı

Arap Dili ve Edebiyatı, Ankara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: .../.../.....

Bu tezin Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. ÜLKÜ ESER ÜNALDI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Anneme...

TEŞEKKÜR

Uzun ve meşakkatli geçen çalışmamın her sürecinde benden desteğini esirgemeyen ve bana deneyimleriyle yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Hakkı Suçin'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tezi okuyup tashihten geçiren ve değerli önerilerde bulunan Yrd. Doç. Dr. Gürkan Dağbaşı'ya çok teşekkür ederim. Tez yazma sürecinde titiz çalışmalarıyla bana yardımcı olan ve cesaretlendiren kıymetli arkadaşım Ayşe Arslan Çakmak'a yürekten teşekkür ederim.

Çalışmalarım esnasında sevgi ve sabrıyla bana destek olan eşim Tunç Tuncer'e ve çalışmam nedeniyle yeterince zaman ayıramadığım sevgili kızım Amira'ya teşekkür ederim.

Alsu Tuncer
Zonguldak - 2017

**ARAPÇA VE RUSÇADA HASTALIK VE ÖLÜM İFADE EDEN
ÖRTMECELER
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Alsu TUNCER
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**YABANCI DILLER EĞTİMİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞTİMİ BİLİM DALI
Mayıs 2017**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Arapça ile Rusçadaki örtmeceleri incelemek ve karşıtısal çözümleme yöntemiyle aralarındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmektir. Çalışma, nitel bir çalışma olup tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın Arapça ve Rusça ile ilgili dil örneklemine ise her iki dilde yazılmış kaynaklardan elde edilen cümleler ve araştırmacı tarafından ifade edilen cümleler oluşturmaktadır. Bu çalışma, altı bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde araştırmaya ilişkin problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, sayılıtlar, ilgili araştırmalar ve tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde yöntemle ilgili bilgilerin verildiğı çalışmada üçüncü bölümde örtmecelerin tanımları, fonksiyonları, zıt anlamlıları ve tabular yer almıştır. Dördüncü bölümde örtmecelerin kullanımı ve sınıflandırılması, farklı kültürler arasında kullanımına değinilmiştir. Beşinci bölümde Arapça ve Rusçadaki hastalık ve ölüm ifade eden örtmecelerin sınıflandırılması yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise karşılaştırmalar sonucu elde edilen veriler ışığında Arapça ve Rusçadaki örtmecelerin benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda her iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkların göz ardı edilmeyecek derecede olduğu görülmüştür. Benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesiyle ortaya çıkan verilerin bu iki dilin ve kültürün öğrenim sürecine olumlu katkılar sağlayacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Örtmeceler, Lehçe.
Sayfa Adedi: 58
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN

EUPHEMISMS OF DEATH AND SICKNESS IN ARABIC AND RUSSIAN

(M.A. Thesis)

Alsu TUNCER

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

May, 2017

ABSTRACT

The aim of this study was to research the nature of euphemisms in Arabic and Russian. It shows that there are certain points of similarity and difference between the two languages in using of euphemisms. This study consists of six sections. In the first part is the problem situation related with the research, the aim of the research, the importance of the research, limitations, assumptions, relevant researches and definitions are given place. In the second section of the study information about the method is given, in the third section information about euphemisms and taboos and their function in linguistics. In the forth section discusses the usage of euphemisms, its classification, structural devices and cultural meaning. The fifth section is about euphemisms related with death an sickness in both Arabic and Russian languages. In the last section is the results of the research. As a result of this research, it is seen that the similarities and differences between the two languages are so many that can't be ignored. It is evident that the data resulting from the identification of similarities and differences will provide a positive contribution to the learning process of these two languages.

Key Words: Euphemisms, dialect.

Page Number: 58

Supervisor: Assoc.Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Modeli	3
1.7. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	4
1.8. Sayıtlar.....	4
1.9. Sınırlılıklar	5
1.10. Tanımlar	5
1.11. İlgili Araştırmalar.....	5
BÖLÜM II	7
ÖRTMECELER VE DİLDEKİ KONUMLARI	7
3.1. Örtmecelerin Tanımları	7
3.2. Örtmeceler ve Tabular	10

3.3. Örtmecelerin Fonksiyonları.....	12
3.4 Örtmecelerin Eş ve Zıt Anlamlıları.....	15
BÖLÜM III.....	17
ÖRTMECELER: KULLANIM VE SINIFLANDIRILMASI	17
4.1. Örtmecelerin Kullanımı	17
4.2 Sınıflandırma.....	18
4.3. Örtmecelerin Dilbilimsel Yapıdan Uygulamaları ve Düzeni	20
4.4. Dil ve Kùltürler Arasında Örtmeceler	24
BÖLÜM IV.....	28
ÖRTMECELERİN ARAPÇA VE RUSÇADA HASTALIK VE ÖLÜM SINIFLANDIRILMASI	28
5.1. Ölümle Bağlantılı Örtmeceler.....	28
5.1.1. Ölüm Daha İyi Bir Yerdir.....	29
5.1.2. Ölüm Bir Habercidir	30
5.1.3. Ölüm Son Duraktır	31
5.1.4. Ölüm Ayrılık Seyahatidir.....	32
5.2. Hastalık ve Bedensel Sorunlar İlgili Örtmeceler	34
5.2.1. Ciddi Hastalıklar.....	34
5.2.2. Huzursuzluk	36
5.2.3. Sakatlık	36
BÖLÜM V	39
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	39
KAYNAKLAR	41

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	Çeviren
JUR	El-Jurjani
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
ör.	Örnek
s.	Sayfa
t.y.	Tarih yok
TH	Et-Taliby
vb.	ve benzeri
YA	El-Yazıcı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Her toplumda bazı konularla ilgili dilsel yasaklar, yani tabular, bulunmaktadır. İnsanın bazı durumlarından, bazı fizyolojik süreçlerden, ölüm ve ölümcül hastalıklardan doğrudan bahsedilmez. Bildirişim anında konuşan bazı hassas konulara değinirken her defasında doğrudan ve kaba adlandırmalarla onun yumuşatılmış değışkesi olan güzel adlandırmalar, yani örtmeceler, arasında tercih yapmak zorunda kalınabilir. Konuşma konusunun karşındaki kişinin kırılmasına, acı duymasına veya rahatsız olmasına yol açacağını düşündüğü her durumda konuşan kişi örtmecelere başvurur. Kökleri çok eskiye dayanan örtmeceler günümüzde dilsel iletişimin birçok alanında kullanıldığı için bilim adamlarının dikkatini çekmektedir.

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araçtır. Aynı zamanda dil, her yönüyle bir ulusun kültürünün aynası ve uygarlığın en önemli belirtisidir (Aksan, 2009).

İbn Cinni (t.y.) dili, her milletin gayesini açıkladığı ses dizileri olarak tanımlar (s.15). İbn Haldun (2004) ise dili, konuşanın maksadını ifade eden ibare olarak nitelemektedir. Ona göre konuşma eylemi dil ile gerçekleşir. Dilin bu eylemi gerçekleştirebilmek için meleke haline dönüşmesi gerekir (s.805).

Anadil, kişinin konuşmaya başladığı andan itibaren ailesinden ve çevresinden öğrendiği, nesilden nesile aktarılan bir iletişim aracıdır. Aksan (2009), anadili, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil olarak tanımını yapmıştır (s.51).

Yabancı dil ise kişinin tabii çevresi dışında, ana dilinden farklı olan, belirli hedefler doğrultusunda öğrendiği dillerdir. Doğan'ın (1989, s. 16) belirttiği üzere “İnsanlar, başka bir

milletin fertleriyle iletişim kurmak, alış veriş yapmak vb. nedenlerden dolayı yabancı dilleri öğrenmeye ihtiyaç duyarlar.”

Şüphesiz diller arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Diller arasındaki benzerlik ve farklılık ilişkileri pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu çalışmanın hedefi Arapça ve Rusçanın örtmecelerini karşıtısal çözümleme yöntemi ile karşılaştırmaktır.

1.1. Problem Durumu

Örtmece, sadece bir dil kullanım stratejisi değil insanların dilinde kullanan tek strateji değil, aynı zamanda kültürel bir fenomendir. Günlük iletişim üzerinde büyük etkiye sahip olan örtmeceler, sert bir konuyu daha yumuşak ve utangaç bir konuşmayı hoş yapma özelliğine sahiptir. Bir başka deyişle, iki tarafı da mahcup etmede başarılı bir diyalog gerçekleşmiş olur. Örtmeceler tabulardan ve rencide edici konulardan kaçınarak duyguları gizlemeyi ve nezaketi temsil eder. Bazen insanlar bir şeyden korkarlar ya da bir şeyler hakkında konuşmaya utanırlar, işte o zaman örtmece kullanmak durumunda kalabilirler. Toplumun modernleşmesi ve gelişmesiyle örtmece zaruri bir unsur haline gelmiştir.

Bilim adamları örtmecelere yoğun bir ilgi göstermiştir. Birçok bilim adamı örtmecenin kullanım alanlarını, mesela günlük konuşmaları, kültürlerarası iletişimi, bilimi, edebiyatı, ticari ilişkileri, gazete ve reklamları araştırmıştır.

Genel olarak örtmecedeki doğallıkları kasıtlı bir şekilde çarpıtılmış ifadeler vardır. Bunların kullanımı kültür, zaman ve ideolojik unsurlar belirlenmektedir.

Bu araştırmada Arapça ve Rusçadaki örtmeceleri dini ve kültürel farklılıklarıyla birlikte karşılaştırıp benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Aynı zamanda, örtmecelerde bu iki kültürün dünyayı nasıl anladıklarını ve algıladıklarını görme şansını elde edilecektir. Ayrıca, bu iki farklı kültürün fonksiyonel ve ifade edilebilir yönlerini ele alınacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu akademik çalışmanın amacı, Arapça ve Rusça gibi iki farklı dilde olan örtmeceleri karşılaştırıp, onların kültür ve zihniyetine göre ortak ve farklı noktalarını araştırmaktır. İki

farklı dil ailesine mensup olan Arapça ve Rusçada bu alanda daha önce hiç araştırma yapılmadığından, çalışmamız bir ilki teşkil edecektir.

Alt amaçlar;

(1)Arapça ve Rusçada ayna anlamda kullanılan örtmeceler var mıdır?

(2)Arapça ve Rusçada örtmecelerin ortak yönleri var mıdır?

(3)Arapçada bulunan Rusçada bulunmayan örtmeceler var mıdır?

(4)Arapçada ve Rusçada bulunan örtmeceler arasında kayda değer bir farklılık var mıdır?

sorularına cevap bulmak, bu konuda iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Milletler arası kültürel, bilimsel ve ekonomik ilişkilerin kurulması ve güçlenmesi dil sayesinde mümkün olmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki yabancı dil öğretimi iletişim, ulaşım ve ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin büyük bir hızla gelişmesi sebebiyle her geçen gün önemini artırmaktadır.

Bu çalışmanın önemi, iki dil karşılaştırmaları üzerine çok az araştırma yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

İkiden fazla dil bilmenin büyük önem kazandığı bu çağda birbirine coğrafi açıdan uzak olan iki dilin incelenmesinin dilbilime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmamızın çeviri çalışmalarında faydalı olacağına inanmaktayız. Çalışmamızda elde edilen veriler filoloji, edebiyat, gazetecilik ve yabancı dil fakültelerinde okuyan öğrenciler için başvuru kaynağı olabileceğini düşünmekteyiz.

Ayrıca, farklı dillerdeki örtmece çalışmaları kültürlerarası iletişimi ve uluslararası diyalogu kolaylaştırmada önemli bir rol oynar.

1.4. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel yöntem kullanılacaktır. Arapça ve Rusçada örtmecelerin kullanılan alanları ile ilgili literatür taranarak betimlenecek ve karşıtsal araştırma yöntemi uygulanacaktır.

Tarama modelleri, geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır...Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun şekilde gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 1982, s. 44).

1.5. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Rusça yazılan eserlerden elde edilecek olan örtmeceler ve Arapça eserlerden elde edilen örtmeceler ile her iki dilde yazılmış kitaplar ve araştırmalar oluşturacaktır.

Bazı örneklerde Kur'an el-Kerim ayetlerinden; bazı örneklerde gramer kitapları ve edebi metinlerden istifade edilmiştir.

Nadiren de kendi örnek cümlelerim çalışmaya dâhil edilmiştir.

1.6. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, literatür taraması ve uygulamasıyla elde edilmiştir. Literatür taramasında Arapça ve Rusça ile ilgili dil bilgisi kaynaklarından istifade edilmiştir.

Kaynakların toplanmasında orijinal verilerden istifade edilerek, alıntılar yapılırken asıl kaynağın temin edilmesine özen gösterilmiştir. Arapça ve Rusça eserlerden yararlanılan bilgiler, araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

1.7. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler daha önce yapılmış olan çalışmalar da göz önünde bulundurularak öncelikle her dil kendi içinde ele alınmış, daha sonra karşıtsal çözümleme metodolojisi kullanılarak diller birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde iki dil arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Ulaşılan tespitlerden hareketle bazı değerlendirme ve yorumlar yapılmıştır.

1.8. Sayıtlar

(1) Arapça ve Rusçada örtmecelerin benzer durumların olabileceği varsayılmaktadır.

(2) Arapça ve Rusçada örtmecelerin farklı durumların olabileceği varsayılmaktadır.

1.9. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Arapça ve Rusçadaki örtmecelerle sınırlıdır.

1.10. Tanımlar

Karşıtsal çözümleme: Karşıtsal çözümleme, dil öğrenimindeki güçlüklerin anadil ve hedef dil arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını; hataların, iki dilin farklılık gösterdiği hususlarda, anadil girişimi sebebiyle ortaya çıktığını ve iki dilin karşılaştırılmasıyla tespit edilen farklılıklardan hareket ederek bu hataların azaltılması için önceden önlem alınabileceğini savunan hipotezdir (Koç, 2007).

Örtmece: Uygunsuz, sert, patavatsız ifadelerin daha müphem, yumak ve dolambaçlı olanlarıyla değiştirilmesi olayıdır (Howard, 1985).

1.11. İlgili Araştırmalar

Türkiye’de ve Rusya’da Arapça ve Rusçayı karşılaştıran incelemelerin yer aldığı çalışmalar bulunmamaktadır. Ancak araştırma konumuz ile ilgili olan bazı İngilizce kaynaklara ulaşılmıştır:

El-Azeeh (2010) “The Use of Euphemisms by Jordanian Speakers of Arabic” adlı yüksek lisans tezinde farklı nesiller farklı örtmeceler kullanıyor ve yeni nesil Ürdün lehçesinde hangi örtmecelerin kullandığından bahsetmektedir. Araştırmacı ölüm, hastalık, iş konusu ile ilgili örtmeceleri tanıtımının yapılmasını hedeflemiştir.

Ghounane (2014) “A Sociolinguistic View of Linguistics Taboos and Euphemistic Strategies in the Algerian Society: Attitudes and Beliefs in Tlecmen Speech Community” adlı makalesinde Cezayir’de, özellikle Tilesman lehçesini kullanan topluluğun, örtmeceleri hangi alanlarda kullandıkları ve bunların nedenlerini sunmuştur.

Maan (2011) “A study of English Death Euphemisms with Reference to their Translation into Arabic” adlı makalesinde İngilizcede gerçekleşen dilbilgisel farklılaşmaları ve bunların Arapçaya çevrilmesini ele almıştır.

Yeli Shi ve Jinfang (2011) “The role of Metonymy of Formation of Euphemisms in Chinese and English” adlı makalesinde karşıtısal çözümleme’nin güçlü görüşünden hareketle Çince ve İngilizcedeki örtmeceleri incelemiş, bu iki dildeki örtmecelerin karşılaştırmasını yaparak aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuştur.

Rabbab’ah (2012) “Euphemisms in Saudi Arabic and British English” adlı makalesinde Suudi Arabistan lehçesinde ve İngilizcede kullanılan örtmece stratejilerini incelemiştir. Kültürel ve dini inanç ve değerlere isnat edilebilir bazı benzerlikler ve farklılıklar göstermiştir.

Noman (2013) “A comparative Study of Euphemism and Dysphemism in English and Arabic with Special Reference to Political Discourse” adlı makalesinde İngilizcede ve Arapçada siyasi örtmecelerin oluşumu ve günümüzde ortaya çıkan yeni örtmecelerin durumunu incelemiş, İngilizce ve Arapça arasında benzerlik ve farklılıkların araştırılarak ortaya konulması siyasi konuşmalarada katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Uluoğlu (2012) “Çağdaş Rusçada Güzel Adlandırmalar” adlı makalesinde Rus dilindeki güzel adlandırmaların oluşum yöntemleri tespit edilmiş, bazı sözcüklerin tabu sayılma nedenleri üzerinde durulmuş, güzel adlandırma, oluşturma amaçları ve bunları art zamanlı olarak inceleme meseleleri ortaya konmuş, Rusçada güzel adlandırma oluşumunda kullanılan temel araçlar belirlenmiştir. Araştırmalar güzel adlandırmaların oluşturulduğu bireysel ve sosyal alanları ortaya koymuştur.

Khanfar (2012) “Euphemisms in Arabic: Typology and Formation” adlı makalesinde hayatın farklı alanlarında Arapça Irak lehçesinde kullanılan örtmecelerden ifade eder, Irak lehçesinde savaş sırasında ortaya çıkan örtmeceleri durumunu incelemiş ve siyasi konuşmaların katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Jackova’nın (2010) “Euphemisms in Today’s English” adlı yüksek lisans tezinde İngilizcede son zamanlarda kullanılan örtmeceler söz konusudur ve onların kullanım sebepleri belirtilmiştir.

Chi Ren & Hao Yu (2013) “Euphemisms from Sociolinguistics Perspective” adlı makalesinde örtmecelerin önemi ve toplumdaki gerekliliğini ortaya koymuştur, insan algısını nasıl etkilediği ve toplumda hangi sıklıkla kullandığını sunmuştur.

BÖLÜM II

ÖRTMECELER VE DİLDEKİ KONUMLARI

3.1. Örtmecelerin Tanımları

Örtmeceler, tabulaşmış kelimelerden kaçınmak için kullanılan ifadelerdir. Bu yüzden örtmeceler, uygun olmayan, nahoş, üzücü kelimelerden ve ifadelerden sakınmak için kullanılırlar. Bir örtü görevi görürler ve ihtiyaca göre daha hoş, kibar ve daha uygun kelimelerin veya ifadelerin yerini alırlar. İnsanlar, dinleyicileri gücendirmemek için hoş olmayan kelimelerden ve utandırıcı konulardan kaçınmaya çalışırlar. Kelimelerin kibar ve narin olması için sarfedilen çaba sayesinde, incitici kelimeler yerine daha kabul edilebilir kelimeler yer almaktadır. Bu sayede insanlar dinleyicilerini gücendirmemek için örtmeceleri kullanmaya başlamışlardır. Neaman ve Silver, örtmece kelimesinin ilk olarak “kötü” bir sözcüğün olumlu yorumlamasının bir gıdası olarak tanımlandığı Webster’s Ninth New Collegiate’in Sözlüğünde (1989) kayıtlara geçtiğini öne sürmüşlerdir. Bu kelimenin kökeni, Yunanca Elt “iyi” ve PHEME “konuşma” kelimelerinden türemiştir. Bu iki kelime birleşince güzel sözcüklerle yapılan konuşma anlamına gelmektedir.

Birkaç araştırmacı, örtmecenin bazı tanımlarını ortaya koymuştur. Wilson (1993)’un, “*Standart Amerikan İngilizcesi için Kolomb Kılavuzu*” adlı kitabında, belirttiği üzere “konuşmanın daha nazik, daha temiz, daha keyifli olması için kullanılan ve tatsız, kaba, çirkin ses ya da hislerin yerini alan kelimeler” olarak tanımlamıştır (s. 56).

Örtmece, özellikle çoğu insanın kolay konuşamayacağı kavramlar için toplumsal olarak kabul gören kelimeleri bulmak amacıyla yol gösteren bir çeşit dilbilimsel iyileşmedir ve Yunan dilinde hoşnutlukla konuşma anlamına gelmektedir. Örtmecelerin başlıca özelliği, zaman içinde batıl inanç ya da diğer sosyal törelerden doğması, örtmece karakterini kaybetmesi, geniş anlam kazanması, yerini aldığı orjinal ve tabulaşan ve de zamanla örtmecelerle değiştirilmesi gereken kelimelerin görevini üstlenmesidir (Williams, 1957, s.198).

Bu yoruma göre örtmecelerin gücü sonsuza kadar sürmez ancak özellikle bir kelimenin ya da ifadenin örtmeceli halini kaybettiği durumlar için yeterince açık değildir.

Willis ve Kramer (1981) ise örtmeceyi şöyle tanımlamışlardır: “Bir dili narin ve hatta hassas biri için bile zararsız kılmak, doğrudan kelime ya da ifadelerin yerine kullanılan ılımlı ya da dolaylı kelime ya da ifadelerdir” (s. 192-193). Hudson örtmeceyi, tatsız ve utandırıcı fikirleri ifade etmek için kullanılan sıradan sözcük ya da ifadelerin uzantısı olarak tanımlamıştır (Hudson, 2000, s.261). Abrantes (2005) ise örtmeceyi “Özel dil ya da ekstra dil bağlamında hoş olmayan bir şeyi gizlemek, yumuşatmak için kullanılan kelime veya ifadedir” (s.86).

Rawson (1981)’un belirttiği üzere “Örtmeceler dilimizde çok derine yerleşmiş güçlü dilsel araçlardır” (s.32). Asher (1994, s. 102) örtmeceyi, duygusuz ve kaba kelimelerin yerine kullanılan, kulağa hoş gelen kelimeler olarak tanımlamıştır.

Asher; insanların hayatındaki bazı tecrübelerin, güvence olmadan serbestçe tartışılmaya karşı savunmasız olduğunu gözlemlemiştir. Ölüm, doğaüstülük, cinsiyet, beden, diğerleri arasındaki hastalık ve diğerleri gibi başlıca kaygı ya da utanç hususlarının örneklerini vermiştir. Kültür ve devir kavramlarının tabunun kesin bölgesi olduğunu belirtmiştir ama veto etme dürtüsü zamansızdır. Şunu belirterek sonuca varmıştır:“Örtmeceler, konuşulmayanlar hakkında bir konuşma yolu sağlar.” Şeffaf söylem ve bütün yasaklar arasında köprü görevi görür (Asher, 1994, s.1180). Bu, bir konuşmada muhatapların diğer kelimelerin yerine kulağa iyi gelen kelimeleri seçebilmesi anlamına gelir. Asher tarafından sunulan perspektif, bir kimseyi gücendirebilecek ve konuşmacıyı zor durumda bırakabilecek rencide edici ya da hoş olmayan kelimelerin yerine daha kabul edilebilir ve daha az rahatsız eden kelime ya da ifadeleri tercih etmeyi gösterir. Örtmeceler, halk uygulamaları ve politik doğruluk içinde merkezi olarak dağılmıştır.

Stokwell (2000, s. 56) örtmeceleri; cinsiyet, ölüm, savaş, dışkılama ve bütün hoş olmayan sosyal tavırları tanımladığı için tabu ile bağdaştırmıştır. Öte yandan Crystal (2000, s. 89); tabu dilinin genellikle tıp alanında karşılaşılan anüs, genital, vajina gibi terimleri direkt kullanmak yerine örtmecelerin kullanıldığı dil olduğunu gözlemlemiştir. BurrIDGE (2004, s. 199) tabunun iğrenç, dokunulmaz, pis, ağza alınmaz, tehlikeli, rahatsız edici, ama hepsinden öte güçlü olduğunu belirterek Stokwell ve Crystal’i desteklemiştir. Crystal tabudan kibar bir ortamda kaçınılan ya da insanlara zarar verdiğine ve insanları

utandırdığına inanılan bir dil olarak bahsetmiştir. Crystal'e göre bazı kelimeler ya da ifadeler tabu olarak sınıflandırılmıştır. Çünkü cinsel eylem ve sonuçlarından bahsederek kafa karıştırıcı olabilir ya da vücuttan atılan çeşitli maddeler özelinde, zihinsel, fiziksel ya da sosyal bozukluğa değinerek dinleyiciyi gücendirebilir. Genellikle tabu kelimeleri daha çok teknik terim içeren tabu kelimelerle değiştirilmekten kaçınılmaktadır. Bu teknik terimler bazen örtmecelerle örtüşür.

Allen ve Burridge (1991)'ın belirttiği üzere “Bir örtmece, dinleyiciler ya da üçüncü kişilerden herhangi birinin ya da çoğunun yüzünün asılmasını engellemek için tercih edilmemesi gereken kelimenin yerine kullanılan alternatiftir” (s.11).

Burchfield (1985, s. 76) örtmecelerin bir dil için çok önemli olduğunu ve örtmecesiz bir dilin, iletişimin yetersiz bir enstrümanı olduğunu belirtmiştir.

Kavramsal bakış açısını ilgilendiren kısım ise, örtmecelerin bazı insanlar tarafından resmi kafasında canlandırmadan dillendirme isteği üzerine kullanılmasıdır. Örtmecelerin asıl kullanılma amacı, bir kişinin hayal gücünde etki bırakmaktır. Örtmeceler zihinde bütün bir resim oluşturmaz, tamamen bir obje veya cismi tanımlamaz. Böylece, tam bir tanım olmadan, ifadenin doğru manasını anlama yeteneği gölgelenmiş olur (Mihas, 2005, s. 129).

Tüm bu tanımların ortak noktası şudur: Belli bir kelime; dinleyici acı çekmesin, utanmasın ya da alınmasın diye kasıtlı olarak gerçeği çarpıtmak için kullanılır. Buna “örtmece” denir.

Bununla birlikte, örtmeceleri kullanan herkes tevazu sahibi değildir ve bu da bazı tanımlarda bahsedilmeyen bir yöndür. Örtmeceler, dinleyenlerin konuşmacının yaratmak istediği gerçekliği kabul etmesi için kullanılabilir ve bazen konuşmacı bir dirençle karşılaşır. Politik örtmece kullanımının büyük bir çoğunluğu ahlak açısından ya da yasal olarak yanlıştır. Örneğin; yasadışı sebeplerle bütün bir ulusa savaş açma ve sivillerin can kayıplarından “müdahale” ve “koruyucu tepki saldırısı” olarak bahsedilebilir. Örtmeceler bazı durumlarda, utancı engellemek, sosyal ya da dinsel tabu kelimelerini kullanmaktan kaçınmak için kullanılabilir. Ayrıca örtmeceler bazen dinleyicinin kafasını karıştırma veya yanlış yönlendirme amacıyla da kullanılabilir.

3.2. Örtmeceler ve Tabular

Tabu, insani gelişimin farklı aşamalarında kamusal alanda ortaya çıkan bir bağ anlamına gelmektedir. Tabu, etkileyici anlam sisteminin kademeli karışıklığı tarafından karakterize edilen çok zorlu bir tarihsel gelişim aşamasından geçmiştir. Genellikle ritüel obje ya da dini yöneten kimselere dokunduğunuzda, kült kişiler ve öğeleriyle başa çıkmak için uygulanır. Zira tabunun temelleri sosyo-ekonomik bir yapıya dayanmaktadır. (Hayvan katliamları, din ailesinin koruyucu azizini öldürmek, yabancılarla iletişim gibi...). İkinci olarak tabu, sosyo-kültürel gelişim gibi (en güncel bile olabilir) her aşamada ortaya çıkabilmektedir. Tabu dinamizasyonunun modern aşamasında dil; küfür, gizli maddeler, ödemeler ve hatta savaş sırasında askeri birimler yasak olduğu zaman, fizyolojik fonksiyonların ve ilgili vücut kısımlarının isimlerini vermekten kaçınma arzusunda kullanılır. Bir gelenek olarak tabu, ilk kez 1771 yılında J.Kuk tarafından Tonga Adaları (Polinezya) yerlilerinde gözlenmiştir. Bir dizi kavram açıklamıştır ki; tabunun kökenini, içeriğini ve fonksiyonunu etkileyen en önemli faktörler şunlardır: Büyü, din, psikoloji. Tabunun amacı, kendisini toplumun başlıca artıklarının dışında tutmaktır. Bu tabu mekanizmasıdır. (İsimlerin yerini almak, ya da onları değiştirmek.) Bir tabu kelimesinin yerini alan kelime ya da ifadeye örtmece denir. Böylece tabu, toplumun dil üzerindeki etkisinin yollarından biri olur ve dilin değişimi için önemli bir faktördür. Dil şu şekilde değişir: Kelimelerin yok oluşu, eş anlamlılığın gelişmesi, sözcük değişimleri. Tabu (yasak) birçok kişi tarafından (Slavlar da dâhil) mitolojik inanışlara göre şekillendirilmiştir. Örneğin, ölen bir kabile reisinin naaşına dokunmanın, evine girmenin, eşyalarını ellemenin hatta eşiyle bile konuşmanın yasak olduğuna inanılırdı. Ayrıca ölen reisin ve kabile için avcılığın ana ögesi olan hayvanın ismini telaffuz etmek mümkün değildi. İnsanlar kesin kelimeler (özellikle ölümü hatırlatan kelimeler, felaket isimleri, tanrı isimleri gibi...) kullanmanın felaket ve kötü ruhları davet edeceğini düşünürdü.

Tabu özel bir tür yasaktır ve üç ana öğeyi kapsar:

- 1) Belirli bir zümreye mensup insanların derin inançları,
- 2) Bilinmeyen bir tehlike korkusu,
- 3) Bir yaşam biçimi gibi gerçek bir yasak.

Tabu sadece etnografik bir kavram değildir. Dilin olgularına yayılmış da olabilir. Çünkü insanlar, antik zamanlardan beri dili kullanarak çevreyi doğrudan etkilemenin mümkün olduğuna ve tabunun (ya da yasağın) edebi dile uygulanmasının sihirli etkisine inanırlar. Örneğin; tabu kötü dilin -kaba ya da argo dil- kullanımında uygulamaya koyulur. Tabuya mecbur edilen şeylerin adını değiştirmek, yeni kelime arayışlarını getirmiştir ve dilbilimde bunun adı örtmecedir. Örtmeceler; konuşmacının uygunsuz, patavatsız ya da kaba bulduğu kelimelerin yerine kullandığı duygusal olarak tarafsız kelime ya da ifadelerdir. Örtmeceler yasak (tabu) kelimelerin yerine kullanılan izin verilmiş ya da uygun bulunmuş kelimelerdir. Geleneksel kelime hazinesinin aksine, örtmeceler kamusal açıdan değerlendirilme bakımından oldukça hassastır ya da uygun ya da uygunsuz şeklinde fenomendir. Örtmecenin durumu, tarihsel değişime bağlıdır. Bir kelime, bir nesil için uygun bir isimken, gelecek nesiller onu örtmeceyle değiştirilmesi gereken kabul edilemez kabalık olarak sayabilir. Tabunun kavramsal tabakası özetle şöyledir:

- 1) Doğa üstü güçlerin isimleri (din ve batıl inanç);
- 2) İnsan kötü alışkanlıkları (yalan, dalkavukluk, palavra, alçaklık, alkolizm, ilaç bağımlılığı, hırsızlık);
- 3) Suç-ceza alanındaki isimler (polis, hapishaneler, mahkumlar);
- 4) Yoksulluk ile ilgili kavramların isimleri (sefalet, işsizlik);
- 5) Zihinsel ve fiziksel engellerin isimleri (delilik, fiziksel engellilik);
- 6) Fizyoloji alanındakiler (vücudun bazı kısımları, gebelik, doğum);
- 7) Ölüm kavramıyla ilgili isimler (cenaze, cinayet, intihar, ölümcül hastalık);
- 8) Cinsellikle ilgili isimler (çıplaklık, cinsel eylem, cinsel organlar);
- 9) Cinsel yetersizlikler, fuhuş, doğum kontrolü, Viyana tarihsel hastalıkları);
- 10) Aile ve evlilik alanındaki isimler (kur, evlilik, zina, gayrimeşru çocuk);
- 11) Siyaset alanına ilişkin isimler (siyasi olaylar, yolsuzluk);
- 12) Eğitim alanındaki isimler;
- 13) İş alanındaki isimler (Ticaret ve sanayi, iflas, işten çıkarma);
- 14) Askeri alandaki isimler (askeri operasyonlar, casusluk);

15) Etnik ve yaş farkı ile ilgili isimler.

Batıl inanç olarak dilbilimsel tabuların örtmecelerle yakın ilişkisi vardır. Öğelerin ya da fenomenlerin yasağı söz konusu olduğunda, örtmecelerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Tabu ve örtmece, ikiz kardeşler gibi, dünyanın her dilinde mevcuttur ve örtmece olgusunun temelinde, tabunun derin arkaik kalıntıları bulunmaktadır.

3.3. Örtmecelerin Fonksiyonları

Örtmeceler konuşmada, konuşmacının fikri ve dinleyicinin algılama stratejisi arasında ortak bir koordinasyon ilişkisi kurarak kullanılmaktadır. Örtmecelerin temel fonksiyonlarını tanımlama girişimleri; Warren (1992), Allen ve Burrige (2006), Krysin L.P (1994), Turganbaeva L.S (1989), Bosacheva N.S (1989) gibi birçok araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmacılar bilimsel çalışmalarında, örtmecelerin sosyal ve politik alandaki işlevleriyle ilgilenmişlerdir.

Warren (1992)'ın belirttiği üzere “örtmecenin işlevi; konuşmacıyı/yazarı, dinleyiciyi/okuru ya da bütünü olası küstahlık ve gücendirmeden korumaktır. Bu gücendirme ya da küstahlık; din, ölüm ya da dahil olan herhangi bir katılımcının hassas olduğu konular (politik ya da sosyal vs.) gibi meselelerde ortaya çıkar. Anlaşmazlık ya da çatışma olmadan iletişimin düzgün ilerlemesinin devamlılığı esastır. Yorumlama, konuşmacının örtmeceli terimi ifade edip etmediğine ve dinleyicinin bundan bir aydınlanma alıp almadığına bağlı olarak değişir” (s.56).

Bazı İngiliz araştırmacılar örtmece ile kazanılan iki temel fonksiyonun üzerinde durmuştur: gizleme fonksiyonu ve örtünme fonksiyonu. Bu iki fonksiyon arasındaki ayrım, sorunsaldır çünkü iki kelime de eş anlamlı olarak kullanılabilir. Ayrıca bunlar oldukça bilinen fonksiyonlardır. Gizleme fonksiyonu, kasıtlı olarak konuşma etkileşimini gizler. Toplumsal koşullar, standartları değiştirebilecek belirli kelime ve konseptlerden kaçınmamızı gerektirir. Gizleyici örtmeceler, dilbilimsel olarak takdir toplama imkânı sağlar.

Örtünme fonksiyonu, dinleyicinin dikkatinin, konuşmacının seçtiği düşünceler üzerindeyken bir gerçek sunar. Bu fonksiyon daha çok, dinleyiciye yöneliktir. Bu sayede konuşmacı, dinleyiciyi etkileyerek manipüle edebilir. Örtünmeli örtmeceler, gerçeği yanlış aktarabilir ya da çarpıtabilir. Enrait (1985)'ın belirttiği üzere “örtmeceler olmadan, dünya

düzeni kavga ve düşmanlık yoluyla değişebilirdi” (s.113). Örtmece, sözbilimsel bir araçtan daha fazlasıdır. İletişimsel bir araçtır. Örtmecelerin fonksiyonlarına gelirse, araştırmacı şu ana iletişimsel araçları sıralamıştır:

a) Tabudan kaçınmak.

Tabu kelimesi ilk olarak yukarıda bahsettiğimiz gibi 1777 yılında kaptan James Kuk tarafından kullanılmıştır. Tongan konuşmacılarından duyulan “taboo” kelimesinden türetilmiştir. Asıl olarak, yasak altındaki kişiler, aktiviteler ve diğer şeyleri kasteder. Geçmişte, konuşmacılar örtmecelerin kullanımı yerine, tabuları direkt olarak ağza almaktan, fiziksel ya da metafiziksel zararlar yüzünden korkarlardı. Tanrı isimleri ve şeytanlar tabu örnekleridir. Günümüzde konuşmacı, daha önemli düşünceler için örtmeceleri kullanmaktadır. Her şeyden önce bu düşünceler; toplumsal hususlar, daha sonra durumsal ve kültürel hususlara dayanmaktadır.

b) Nezaket gösterme ve gerçeği gizleme.

Günlük hayatta örtmeceler, nezaket ve tabulardan kaçınmak için kullanılmaktadır. Nezaket, sosyal etkileşim ve konuşmalarda çok önemli bir rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle, sağlam iletişimi garanti altına almak için yüz ifadesini düzeltme göz önünde bulundurulmalıdır. Newman (1995), örtmecelerin oluşumunun arkasında tabu ve nezaket gibi iki ana faktörün bulunduğunu öne sürmüştür. Politik, askeri ve ekonomik durumlarda örtmecelerin fonksiyonları başka bir yöndedir. Bu durumlarda örtmeceler aldatma ve göz boyama olarak görülmektedir.

Rus araştırmacılar örtmecelerin fonksiyonlarını farklı bir şekilde belirtmiştir. Turganbaeva L.S. aşağıdaki fonksiyonları tanımlamıştır:

- 1) Sosyal fonksiyon (konuşmanın görgü kurallarının yansıması);
- 2) Yumuşatma fonksiyonu (iletişimsel etkinin başarısı);
- 3) Estetik fonksiyonu;
- 4) İroni fonksiyonu (Turganbaeva, 1989, s.132).

Bosacheva N.S ise şu fonksiyonlara dikkat çekmiştir:

- 1) İşbirliği fonksiyonu (Sosyal gerilimleri önlemek amaçlı);
- 2) Önleyici fonksiyon (Sosyal çatışmaları önlemek amaçlı);

- 3) Hitabetsel fonksiyon (konuşmacının, dinleyiciye verdiği değeri belirlemeye dayanan) (Bosacheva, 1989, s.33).

Örtmecelerin kullanıldığı durumlar, iletişimsel gerginlik durumlarıdır. Örtmecelerin oluşmasının sebebi, bazılarına hoş gelmeyen kelimelerin ya da olguların kullanılmasıdır. Bu vesileyle, örtmecelerin kullanımıyla hedeflenen amaç, iletişim çatışmaları ve olumsuzluklarını önlemektir. İngilizce örtmecelere şöyle örnekler verilebilir; “sağır” yerine “duyma zorluğu olan”, “kör” yerine, görmesi “bozuk olan”, “sarhoş” yerine “şaşırmış” vb...

Aslında örtmecelerin diğer önemli bir fonksiyonu daha vardır o da ‘kamuflej’dir (Krysin, 1994, s.67). Bu tür örtmeceler, okuyucuyu etkilemek için politik ve kamusal metinlerde oldukça yaygındır. Bu örtmecelerin kullanımı, totaliter toplumun karakteristik dilidir. Ayrıca demokratik elitler, çifte standart politikasını maskelemek için bu tarz ifadeleri kullanmaktadır.

Politik uygunluk ideolojisi, İngilizcede çok sayıda örtmece oluşmasını sağlamıştır. Örneğin; doğrudan eylem; politik aktivizmin, fark edilen bir hastalığı önlemede, hastalığa daha sonra bir çare bulacağının sözünü veren temsilcileri görevlendirmek gibi dolaylı eylemlere karşı acil çözüm arayan bir çeşiddir.

Doğrudan eylem, grev ve sabotaj gibi etkinlikleri içerebilir.

Örtmece olarak doğrudan eylem, yasa dışı şiddet ve kanun çiğneme anlamına gelmektedir ve bu söylem, askeri ve politik hitabette kullanılmaktadır.

Örtmecelerin bir diğer önemli fonksiyonu, konuşmacının, söylediklerinin sadece ulaşmasını istediği kesim tarafından algılanması ve diğerlerinden saklanmasıdır. Bu tarz örtmeceler ağırlıklı olarak gazete ve dergi reklamlarında yer almaktadır. Tüm bilim adamlarının aldığı sonuçları ve kendi gözlemlerimizi birleştirdiğimizde, örtmecelerin ana fonksiyonlarının aşağıdakiler olduğunu görmekteyiz:

- 1) Yumuşatma
- 2) Kamuflej
- 3) Gizleme

3.4 Örtmecelerin Eş ve Zıt Anlamlıları

Örtmecenin kaç tane zıt anlamlısı vardır? Açıkça söylemek gerekirse, bu görünüşte basit soruların cevabı açık ya da basit değildir. Allen ve Burridge (2006), tatlı konuşmaya değinen örtmece ve ters örtmece mekaniği arasında, başka bir deyişle rencide edici konuşma ve kökenini Yunancadan alan ve uygun, doğru ve normal anlamına gelen ortho kelimesini içeren “ortho-örtmece” arasında ince bir ayırım yapmıştır. McArthur, ters örtmeceyi; bir şeyi ya da bir kimseyi tanımlamada, olumsuz veya kötüleyici ifadelerin kullanımı olarak tanımlamıştır (McArthur, 1992, s.382). Ek olarak Yunanca kökenli “kakós” yani “kötü” kelimesini içeren kakophemizm (kötü-örtmece) teriminin acımasız ve rencide edici bir türüdür. Bu da gösterir ki; bir kişinin diğeri aleyhinde seçimini belirleyen yegâne faktör konuşmacının niyetidir. Basit bir örnek olarak, ofansif bir kelime olan “b.k” un çocuklara söylenirken kaka olarak değiştirilmesi verilebilir. Bu bağlamda örtmece ve ters-örtmece arasında ayırım yapmada en önemli rolü oynayan konuşmacının bunları söylemede geçerli sebepleri vardır. Günümüz İngilizcesi’ndeki s*hithouse (tuvalet) bir örnek olarak ele alacak olursak, tanımadığımız insanlara karşı, resmi ya da gayri resmi konuşmalarda bu kelimeyi kullanmak, oldukça açık bir şekilde kaba ve nezaketsiz bir davranıştır. Bu kelimenin askeri bağlamda ters-örtmece olarak asla kullanılamayacağını belirtmeye gerek yoktur. İnsanlar, farklı iletişimsel durumlarda, hissettiği duygulara göre güzel konuşma ile rencide edici arasında seçim yapar. Ancak duyguların karıştığı ve düşmanlık içeren terimler kullanıldığı durumlar da vardır. Bu durumda küfür yerine modifiye edilmiş terimler kullanılmaktadır. Geçerli kullanımında, İngilizce sözlükte bulunan s*hit (b.k) kelimesi ters örtmecenin açık bir örneğidir ama şeker (şeker) ya da shoot (vur) gibi nidalar kaba değildir ve sadece çok az insan bunları duyduğunda alınmaktadır. Ters örtmece olarak tanımlanmalarının sebebi budur. Tam tersine, bazen tarafsız ya da ciddi durumlarda kaba, bayağı ya da küstah kelimelere başvurulabilir. Eyleyici sözler tarafsızsa ya da örtmece müdahalesini gerektiriyorsa ve kullanılan terim şakacı veya rencide ediciyse, o zaman ters örtmecedan bahsedebiliriz. Ölüm, her zaman korkuyu çağrıştıran, ezici bir tabu konusudur. “Kicking the bucket” (kovayı tepmek), ters örtmecenin ölüme değinen bir örneğidir ama Sampson (2001) ters örtmece teriminin “kicking the bucket” ifadesini kapsayıp kapsamadığından emin olamadığını dile getirmiştir ama bu ifadeleri kullanan insanların doğuştan kaba olması gerekmediğini belirtmiştir.

Örtmecenin diğeri bir çeşidi ikili konuşmadır.

İkili konuşma iletişim kurma rolü yapan ama aslında kurmayan bir dildir. Kötüyü iyi gösteren, olumsuzun olumlu görünmesini sağlayan, hoş olmayan birşeyi çekici, en azından hoş görülebilir olarak yansıtan bir dildir. İkili konuşma, sorumluluktan kaçan, gerçek ya da iddia edilen anlam arasında değişkenlik gösteren bir dildir. Düşünceyi gizleyen ya da ona engel olan bir dildir. İkili konuşma, düşünceyi uzatmaktan ziyade onu sınırlar” (Lutz, 1997, s.187-188).

Bazı araştırmacılara göre, ikili konuşma dört kategori ile sınıflandırılmıştır:

- 1) Birincisi; sert, hoş olmayan, tatsız gerçekten kaçınmak için kullanılan, zararsız ve olumlu sözcük ya da ifadeler olan örtmecelerdir.
- 2) İkincisi jargon; doktorlar, avukatlar, mühendisler, öğretmenler ya da araba tamircileri gibi meslek sahiplerinin kullandığı, ticaret, meslekler ya da benzer gruplar için özelleştirilen dildir.
- 3) Üçüncüsü argo ya da bürokratik dildir. Temel olarak, ikili konuşma basitçe; daha uzun cümle ve büyük laflar kullanarak dinleyiciyi ezmek için yapılan, kelimeleri bir araya getirme meselesidir.
- 4) Dördüncüsü ise; sıradan bir şeyi sıradışı, rutin birşeyi çekici kılmak, insanların dikkatini normalde önem arz etmeyecek bir şeye çekmek ve basit bir şeyin karmaşık görünmesini sağlamak için tasarlanan abartılmış dildir.

İkili konuşma sırasıyla, gerçeği karıştırma ya da gizleme girişimi yaptığı jargondan ve anlaşılması için sıkça hassasiyet sağlayan jargonda sivrilmiştir. Bu sivrilmenin bir örneği, askeri konuşmalarda, “ölümler” kelimesi yerine nedensellik kelimesinin kullanılmasıdır. Bu durumla, insanların öldürüldüğü gerçeğini gizleme girişiminde karşılaşılabilir. (Allen & Burrige, 1991, s. 24). Ölüm yerine nedensellik kelimesi, propoganda ya da hassasiyet amacıyla değil, birçoğunun ölmediği ama yine de devam eden savaşta etkisiz hale geldiği durumlarda kullanılır. İkili konuşmanın uygun bir örneği, arkadaşı tarafından vurulma durumunda kullanılan “saldırıya uğradı” örtmecesidir. Noam Chomsky ve Jeorge Orwell gibi yorumcular böyle örtmecelerin toplum algısı ve ulusal politikayı yönlendirme konusundaki tehlikeleri hakkında uzun yazılar yazmıştır. Sonuç olarak, örtmecelerin; orto-örtmece, kako-örtmece ve ters örtmece gibi zıt anlamlılarının, ikili konuşma gibi eş anlamlılarının altını çizebiliriz.

BÖLÜM III

ÖRTMECELER: KULLANIM VE SINIFLANDIRILMASI

4.1. Örtmecelerin Kullanımı

Örtmeceler sık sık sosyal ve dini konularda kullanılmaktadır. Bu konular özellikle ölüm, beden fonksiyonları, cinsiyet ve küfür gibi tabularla ilgilidir.

Hemen hemen bütün toplumlarda, örtmecenin kullanıldığı böyle üstü kapalı anlayışlar vardır. Örneğin, hem Rusça hem Arapçada durumu kurtarma, utancı önleme ya da dinleyicinin huzurunu kaçırmama amacıyla kullanılan, işlevsel olarak eşit ifadeler vardır. Rusçada örneğin, “ölmek” kelimesi yerine, уйти на тот свет “öteki dünyaya gitmek”, душа с телом рассталась “ruh bedenden ayrıldı” ya da бог к себе прибрал “Tanrı kendisine aldı” ifadeleri kullanılmaktadır. Arapçada ise aynı etki şu ifadeleri kullanılarak yapılmaktadır: direkt olarak مات “öldü” kelimesini kullanmak yerine انتهى أجله “süresi bitti” ya da انتقل إلى رحمة الله “Allah’ın rahmetine kavuştu”.

Aslında örtmecelerin kullanım sebebi ile fonksiyonları birbiriyle bağlantılıdır. Örtmeceler çoğunlukla sosyal standartları ihlal eden durumlarda, davranışı kamuflej etmek için ya da politik uygunluk için kullanılmaktadır. Örneğin; Rusçada переспать с другим (другой) “başka biriyle uymak”, делить постель с кем-либо “biriyle yatağı paylaşmak”, изменить “aldatmak” ifadeleri kullanılır. Aynı durumda Arapçada الزنا “zina” ifadesini tanımlamak için خيانة زوجية “evlilik ihaneti”, يقيم علاقة غير مشروعة “yasadışı ilişki kurmak” ve علاقة حميمة “birliktelik” ifadeleri kullanılmaktadır.

Bazı bilim adamlarına göre, birkaç neden daha belirtebiliriz. Psikolojik temellere dayanan nedenler ve iletişimde etkinlik derecesi ile verim arasındaki denge. İlk neden, bize örtmece ihtiyacını göstermektedir. Kanıtlardan bir diğeri, modern toplumda hâkim olan tabu konularının listesidir. Konuşmacı, verdiği huzursuzlukla başa çıkmanın yollarını aramakta,

örtmeceler de konuşmacının sebep olduğu konu ve duygularla başa çıkma amacıyla ortaya çıkmaktadır. Psikolojik neden, belirli konular ve onları belirtmek için kullanılan ifadelerdeki doğal olumsuzluk durumunda devreye girmektedir. Eğer konuşmacı, yapacağı konuşmanın dinleyici üzerinde olumsuz duygular bırakacağını önceden biliyorsa, ona göre dolambaçlı bir örtmece kullanımına gidecektir. Bunlar; utanç bazlı örtmeceler (Ör: cinsiyet, insan vücudu), korku bazlı örtmeceler (Ör: Hastalık, ölüm) ve resmi örtmecelerlerdir. Sonuncusu, kitle iletişim araçlarında ve politik konuşmalarda oldukça yaygındır (Allen & Burrige, 1991, s.34). Örtmecenin kullanımına konuşmacının imajını korumak için dinleyicinin durumuyla ilgili kısıtıcı olmamaya büyük özen göstermesi örnek verilebilir. Ayrıca, politikacının dinleyiciyi yumuşatmak için bir örtmece kullanması oldukça sık görülen bir durumdur. Dilbilimde, örtmecelerin kullanım amacı olarak gösterilen bir diğer nedense; iletişimde etki derecesi ve verim arasındaki dengedir. Konuşmacı bir iletişimi kurduğunda, temel amacı düşüncesini en başarılı yoldan ifade etmektir. Bu etkiye ulaşmak için birçok strateji kullanabilir. Konuşmacı stratejileri, iletişim daha verimli hale getirmeyi amaçlar. Dinleyici stratejisi ise konuşmacının söylemek istediklerini doğru bir şekilde anlamanın yollarını arar. Diğer bir deyişle, olumsuz konularda örtmecelerin kullanımı, dinleyiciyi gücendirme riskini azaltır. Ayrıca konuşmadaki örtmece, etki derecesi için gereklidir. Kinaye, mecaz ve gereksiz sözcük kullanımını önleme gibi faydalar sağlar.

4.2 Sınıflandırma

Bilim adamları örtmeceleri farklı kategorilere ayırmıştır. Örneğin Rawson, negatif ve pozitif olarak ikiye ayırmıştır. Pozitif olanlar gerçeği şişirir ve abartırken, negatif olanlar söndürür ve eksiltir. Politik söylemde örtmeceler iyi ya da kötü niyetli olabilir. Pozitif örtmeceler üslupla ilgili ve abartma örtmecelerine değinir. Gerçeği olduğundan daha önemli ya da daha büyük gösterirler (Rawson, 1981, s.30). Bu, endişelenmeyi önlemek, nazik olmak ve işbirliğini sağlamak için yapılmaktadır. Modern zamanlarda, insanların iyi niyetleriyle, ideolojileriyle, değerleriyle ve özellikle başkalarına saygı gösterme konusunda düşünce tarzlarının değişmesiyle birçok örtmece doğmuştur. Bu nedenle genelde politik, askeri ve meslekî dilde görülen ikili konuşma ve estetik kelimeler kullanma bahsetmeye değer birkaç pozitif örtmecedir. Olumsuz örtmeceler, doğal olarak savunma amaçlıdır.

Tabulu ifadelerin gücünü etkisizleştirirler. Bunun dışında insanların doğrudan uğraşmak istemediği herşeyi dilden silerler.

Olumlu ve olumsuz bütün örtmeceler bilinçli olarak ya da bilinçsizce kullanılabilirler. Bilinçsiz örtmeceler, örtmeceler tarafından geliştirilen kelimelerdir ama uzun zamandır neredeyse hiçkimse kökenini hatırlamaz. Kabristan (cemetery) Yunancada uyunan yer yerine, daha ölümcül olan mezarlık kelimesinin kullanılması bu kategoriye güzel bir örnektir. Bilinçli örtmeceler diğer yandan daha karmaşık bir kategoriye sahiptir. Amaç anlaşılabilir ve dinleyici kendi yaşamsal tecrübesi dahilinde mecazi ifadeyi anlar. Örneğin kocasının ölümü üzerine bir kadına başsağlığı dilemek yeterince samimidir.

William Lutz örtmeceleri, ikili konuşmanın dilbilimsel uygulamasının ilk çeşidi olarak sınıflandırmıştır. İkili konuşma Lutz tarafından şöyle tanımlanmıştır:

...gerçekten iletişim kurmak isteyen ama kuramayan bir dildir. Kötü şeylerin iyi olumsuzun olumlu, hoş olmayan birşeyin de çekici ya da en azından hoşgörülebilir görünmesini sağlayan bir dil aracıdır. Sorumluluktan kaçan ya da bahane arayan, gerçek anlamından farklı bir dildir. Bir örtmece yanlış yönlendirme ya da aldatma yapıyorsa o ikili konuşmaya dönüşür (Lutz, 1997, s.18).

Bu bir örtmecenin sadece aldatıcı ya da yanlış yönlendirici olduğu zaman iki konuşma olduğunu gösterir. Lutz ayrıca örtmecenin insanların duygularının hassaslığı ya da sosyal ve kültürel tabu göz önünde bulundurulmadan kullanılmasının ikili konuşma olmadığını da iddia etmiştir (Lutz,1997, s.23).

Rawson örtmeceler içsel kaygı, korku, anlaşmazlık ve utançlarımızı gizlemek amacıyla kullanılırsa yanlış yönlendirme yapan, ne yaptığı konusunda yalan söyleyen ve uygun kelimeler kullanan insanlar için ikili konuşmaya döndüğünü belirtmiştir (Rawson, 1981, s.28). Rawson, iletişimde iki tarafın da yanlış yönlendiren örtmeceleri kabul ettiği ve kullandığı için artık komplonun iki tarafı olduklarını beyan etmiştir. Komplo, iki muhatabın da kendi değerini korumak için böyle örtmeceler yokmuş gibi davranmasıdır (Rawson, 1981, s.29).

Yukarıdaki örtmece sınıflandırmasına yönelik tartışmadan yola çıkarak söyleyebiliriz ki, alt kategorilere de çok farklı biçimde ayrılırlar. Örtmecelerin, duruma göre yaratılabildiği ve kullanıldıktan sonra kimsenin bir daha aklına bile gelmediği, yerine kelime bulamadığı hatta nesilleri ve asırları bitirdiği durumlarda çok ilginç olduğu söylenebilir.

4.3. Örtmecelerin Dilbilimsel Yapıdan Uygulamaları ve Düzeni

Örtmece konuşmanın canlı bir figürüdür ve farklı dilbilimsel çalışmalarla elde edilmektedir. Örtmecenin bu dilbilimsel araçları şunlardır:

1) Mecaz

Mecaz, bir konuşma şekli ve her çoğu olan ortak düşünme yoludur. Örneğin, “ölüm” kelimesi için örtmeceler şöyle mecazlardan türetilmiştir: Rusçada “глядеть в могилу” (kabre bakmak) ya da покоиться с миром “huzur içinde yatmak”. Arapçada ise يرقد بسلام “huzur içinde yatmak”.

2) Değişiklik

Değiştirmeli örtmece, belirginliği bastırmak için kullanılan bir yöntemdir. Bazı tabu kelimeler tıpkı mahrem yerlerinde kullanıldığı gibi “o, şu, ne” gibi zamirlerle değiştirilmektedir. Diğer değiştirilen isimler, gerekçe göstermeksizin uygun isimlerdir. Bazen değiştirilen kelimeler başka dillerden alınan kelimelerdir. Değiştirmeli örtmece, konuşmada vurgu ve hitabeti yükseltmek için kullanımı ve anlamı itibarıyla “eş anlamlı” kavramına eşit dilbilimsel terim olan “eş anlamlılık” kelimesini kullanır. Sosyal tutumların bir sonucu olarak, fuhuş şu eş anlamlılarla değişmiştir: telekız, kötü yola düşmüş kadın, sokakta yürüyen ve şehir kadını (Burchfield, 1985, s. 23). Rusçada женщина легкого поведения “hafif davranışlı kadın” deriz. Arapçada ise değişiklik örneği olarak ابن طريق “sokak oğlu” diye biliriz.

3) Analoji

Analoji, bazı durumlarda, etkilerde bazı şeyler ve işlevler arasındaki uyuşma ya da benzerliktir. Diğer bir deyişle benzerlik kelimesine paralel bir olgudur. Birçok basit iş, analogi ile güzel isimlere sahip olmuştur. Bu isimler kulağa çok hoş gelir. Örneğin, Arapçada خادم “hizmetçi” yerine عاملة منزلية “evde çalışan” ifadesinin kullanılması رجل القمامة “çöp adamı” yerine زبال “çöpçü” kelimesini kullanılır. Rusçada ise уборщица “temizlikçi kadın” yerine технический работник “tekniker” sözcüğü kullanılır.

4) Metonimi (Düzdeğişmece)

Metonimi, bir kelimeyi onunla gerçek ilişkisi olan başka bir kelime ile değiştirme şeklidir. Örtmeceler metonimi yoluyla, kastedilen kavramın yerine bir özellik ya da anlamsal açıdan benzer bir kelimenin getirilmesi ile oluşturulabilir. Örneğin, Arapçada tuvalet yerine; راح

على “ismi lazım değil-bir yere gitti” denilebilir. Rusçada “tuvalete gitmek istiyorum” denmez. Onun yerine выйти на минуточку “bir dakikalığına dışarı çıkmak” deriz.

5) Sinekdoki (Synecdoche)

Sinekdoki, bütünün içinde bir bölüm ya da bölümün içindeki bir bütündür. Özelden genele ya da genelden özele şeklindeki bir konuşma şeklidir. Örneğin; Arapçada الجدران لها آذان “duvarların kulağı var” demektir ve Rusçada отходы жизнедеятельности “atıklar”, посикать “çiş” kelimesinin yerine kullanılmaktadır.

6) Üç nokta (Ellipsis)

Ellipsis, anlam sağlama ya da tamamlama gibi sözün gelişi faktörlere duyulan güvene vurgu yapmaktadır. Dinleyici ya da okuyucu, duruma göre birden fazla cümleyle anlatılabilecek bir yerde bir kompozisyon ya da sadece bir cümle ile anlatılmışsa, istenilen anlamı çıkarır ya da türetir. Başkalarının anlayabileceği bir bölümü konudan çıkarmak ellipsis olarak adlandırılır. Baskılarda (ya da***ya da) gibi omisyonlar (çıkarma) gösterilebilir.

7) Belirsiz ifadeler

Belirli bir terim çok acı verici ya da parlaksa, doğal konuşmacılar soyutlama yolunu kullanır. Bu süreç “anlamca genişletme” olarak isimlendirilir ve örtmeceler tarafından kullanılır (Neaman & Silver, 1983, s.46). Araplar “kanser” demezler, onun yerine مرافق sözcüğünü kullanırlar. Ruslar рак yerine кансер “kanser” der. Böylece Latince'den ödünçleme yoluyla alınmıştır.

8) Dolaylı anlatım/geçişirme

Örtmeceli dolaylı anlatım, bir düşüncüyü anlatmak için gereğinden fazla kelime kullanmaktır. Bu dolambaçlı bir konuşma şeklidir. Tuvalet ifadesi Arapçada بيت الراحة ya da قضاء الحاجة, Rusçada ise, пойти в ванную комнату “banyoya gitmek” ya da смотреть звезды “yıldızlara bakmak” şeklinde oluşturulmuştur.

9) Kinaye

Bu ima ya da dolaylı olarak birşey hakkında konuşma eylemidir. Arapçada أعمى “kör” yerine كрим العين, Rusçada ise глухой “sağır” yerine слабослышащий “ağır işiten” kullanılmaktadır.

Örtmecelerin oluşumları, Warren ve Ham tarafından araştırılmıştır. Bunlar simgesel ve sıkça mecaz yoluyla tanımlanan ifadelerdir. Ayrıca çeşitli kelime dizilimleri ile elde edilebilirler. Bunlar:

- Metafor (mecaz), analogi yoluyla elde edilen değişmeli örtmeceler için kullanılan çok yaygın bir figürdür.
- Metonimi iki şeye benzer özellikler göstermektedir. Örtmece durumunda, olumsuz çağrışım yapan ifade örtmeceli terim ile birlikte belirtilir.
- Yeniden şekillenme, genellikle tabu kelimelerini yedekleyen kelimeler olarak kullanılır.
- Mübalağa (abartma) değişmeli örtmecelerin farklı bir türüdür. Mübalağa, konuyu şişiren ve bu nedenle daha çok kırıncı olan ters örtmeceler için kullanılan bir konuşma şeklidir.
- Olduğundan küçük gösterme, gerçeğin sadece bir kısmını belirten örtmeceler olarak kullanılan bir konuşma şeklidir.
- Sinekdoki, problemin sadece bir kısmını işaret ederek bir konuyu gösteren konuşma şeklidir.
- Dolaylı anlatım: Enright ayrıca geçiştirme olarak bilinen dolaylı anlatımı, hassas bir konuyu doğrudan bahsetmeden ifade etmek için sarfedilen efor olarak tanımlamış, ama izlenen dolaylı yol ve ifadelerle bir hikaye formuna dönüştüğünü söylemiştir (Enright, 1985, s.21).
- Çıkarmalar: Aşağılayıcı bir kelime, çıkarma (omisyon) ile önlenebilir. Allen ve Burridge (1991, s.41), yazılı dilde bir kelimenin nokta gibi işaretlerle değiştirildiğini, konuşma dilinde ise konuşmacının sözsüz dil ve anlamca boş kelimeler kullanabildiğini öne sürmüştür.
- Kırpma, olumsuzluğu daha az çağrıştırmak için bir aşağılayıcı sözün kısaltılması anlamına gelmektedir.
- Birleştirme: İki tekil zararsız kelimenin birleşimi bir örtmece oluşturur, aksi takdirde geçersiz bir terimdir.
- Türetme: Mevcut kelime bazında yeni bir kelime oluşturma işlemidir.
- Kısaltmalar: BDB (Bütün durum bomb.k). Olası felaket durumlarında kullanılan askeri bir örtmecedir.
- Ayrıntılı anlatma: konunun anlam kazanması için ayrıntılandırma durumudur.

- İma: Bu durumda, yorumlamaya yarımcı olan, istenilen anlama ulaşmak için birkaç adım gereklidir.

- Geri Argo: Kelime açıkça belirtmekten kaçınmak için ters çevrilir.

- Kafiyeli argo: Bristols “breasts” için “memeler”.

- Fonemik değiştirme: Rawson’ın tanımladığı gibi örtmeceli yanlış telaffuz. Örneğin kırıcı ifadedeki bir sesin değiştirilmesi.

- Kısaltma: “*eff eff off!*” –“*fuck off*” , OÇ “*.r.spu çocuğu*” kısaltmalarında olduğu gibi.

- Başka dilden geçen kelimeler: Affair, lingerie, derriere, copulation, perspire, urinate “mesele, iç çamaşırı, derriere, çiftleşme, terleme, idrar.”

Warren modeli dilde sık sık oluşturulan “yeni bağlamsal anlamlar” fikrine dayanmaktadır. Bu oluşum yasaldir ve yeni anlamların kabul edilebilirliği, yeni terim ve anlatmak istenen şey arasındaki bağın gücüne göre değişir. Yeni terimin kalıcı değerinin dikkate alınıp alınmadığına, örneğin anlatılmak istenen kavramın başka ismi olup olmadığına ya da yeni terimin hoş bir alternatif olup olmadığına bağlı olarak değişmektedir (Warren, 1992, s. 130). Benzer şekilde Klark, çoğu bağlamsal ifadenin iyi belirlenmiş kelime ya da morfemlerden oluşan kelime yenilikleri olduğunu ortaya koymuştur (Clark, 1992, s.310).

Örtmece kaynakları, anlamsal ve biçimsel icatlar olabilmektedir. Biçimsel yenilik 15 kategori içermektedir. Kelime oluşum mekanizması; birleştirme, türetme, harmanlama, kısaltma ve yansımaları içermektedir (Warren, 1992, s. 146). Birleştirme, örtmece oluşturmak için iki ya da daha fazla kelimenin birleştirilmesi işlemine dayanmaktadır. Bu strateji, “ön sevişme” ve “seks işi” gibi sözler içerir. Türetme, “Celibatus’dan Celibacy” örneğinde olduğu gibi, yabancı dilden geçen bir kelimeye bir yerli son ek ya da ön ek getirilmesi suretiyle yapılır. Örneğin; sekssiz ya da aşksız hayat.

Yansıma, tabu sözcüğünü belirtir ve sesini taklit etmek için tasarlanmıştır. Buna “işemek” yerine “çiş yapmak” gibi sözler örnek gösterilebilir. Allen ve Burr ridge (2006) kısaltmaları, bir tabulu ifadenin baş harflerini alarak başka bir kelime oluşturma olarak tanımlamıştır. Kırparken tabu kelimesinin bir kısmının çıkarılmasından bahseder. Örneğin AIDS (Acquired Immunodeficiency Syndrome). Jesus’un yerine Jeeze ve brassiere yerine ‘bra’ bunun örnekleridir (Allen & Burr ridge, 1991, s.16).

AIDS Arapçada da tabulanmıştır ve إيدز gibi kullanılır. Rusçada синдром иммунодефицита (sindrom immunodefecita) yerine СПИД (AIDS) ifadesi kullanılmaktadır.

Bu şekilde, birçok dilde geniş kullanım alanına sahip olan çok fazla dilbilimsel uygulama ve örtmece oluşumu olduğu sonucunu çıkartabiliriz.

4.4. Dil ve Kültürler Arasında Örtmeceler

Evrensel bir olgu olarak örtmece, tüm kültürlerde mevcuttur. Brown ve Levinson (1987), örtmecelerin dil kullanımında evrensel bir özellik olduğunu belirtmiştir. Benzerliklere rağmen, farklı inanış, adet, hayat tarzı ve davranış biçimlerine dayandırılan bir çok farklılık vardır. Bu farklılıklar bazen kültürler arası iletişimde yanlış anlamalara neden olmaktadır. Bu nedenle, bu örtmeceli ifadelerin başarılı iletişimde büyük fayda sağladığı görülmektedir. Yabancı dil öğrenenlerin en büyük sorunu pragmatik yetersizlik ve daha özel bir şekilde belirtirsek örtmeceli anlatım olduğundan beri, bu örtmece stratejilerine hakim olmak başarılı iletişimin merkezini oluşturmaktadır (Vásquez & Fioramonte, 2011, s.56).

Bu, öğrencilere kültürler arası farkındalık ve iletişimsel yeterlilik için örtmecelerin öğretilmesini öne süren Zizheng (2005)'i destekler niteliktedir. İnsan varoluşunun doğasında, dilin kendi kendini geliştirebilen araçları vardır. Tüm çağlar boyunca dil, insanların dünyaya dair fikirlerini ve çeşitli kültürleri yansıtmıştır. Aynı zamanda iletişimin kolaylaşmasını, duygu, düşünce ve fikirlerin paylaşılmasını mümkün hale getirmiştir. Kültür dil yoluyla taşındığından beri dil; kültürleri, kültürel düşünceleri hatta belirli sebeplerden dolayı serbestçe ya da direkt olarak ifade edilemeyen fikirleri anlatabilmek amacıyla çeşitli teknik ve yöntemler geliştirmek zorunda kalmıştır. Ama dil bu engeli nasıl aşabilir? Belirli bir kültür bazı yasakları konulardan (ör: cinsiyet, ölüm) bahsetmesini yasaklarsa, bu konuları tezimizde ele almayacağız. Burada dil, kültürü mükemmel bir şekilde yansıtmaya kapasitesine sahip olduğunu kanıtlamıştır ve örtmece dilin bir süsü olduğu gibi, bu tür konulardan bahsederken belirli kültürlerde kullanmak için en uygun uygulamadır. Farklı kültürden insanların, fikirleri farklı biçimde bildirdiklerine dair örnek kanıtlar vardır. Fershtman (2011, s.140), bir kültürde yasak olan birşeyin, diğerinde normal olabildiğini ve örtmecenin kültürel değer ve inanışlara dayandığını belirtmiştir. Örneğin,

bazı tabular yemek yemek gibi diyet kısıtlamaları ile ilgilidir. Mesela Hindular için sığır eti, Araplar için domuz eti ve Ruslar için at eti yemek yasaktır. Van Oudenhoven (2008) örtmeceleri 11 farklı kültürde araştırmıştır. İspanya, Almanya, Fransa, İtalya, Hırvatistan, Polonya, İngiltere, ABD, Norveç, Yunanistan ve Hollanda'dan neredeyse 3000 denekten belirli bir uyarıcı durum karşısında sergiyecekleri kötü tepkilerini yazmaları ve ek olarak bu şartlardaki saldırgan karakterlerine puan verilmesi istendi. Toplam 12.000 ifade toplandı. Sonuçlar cinsellik ve zekâ eksikliği gibi etik tabuları işaret etti. Öte yandan mevcut ulusal kültür sınıflandırmasıyla kolayca izah edilemeyen belirgin farklar gözlemlendi. Açıklamalar 11 kültür arasındaki farkların boyutlarını göstermiştir. Kültürel farklılıkları ortaya çıkarmak için, Güney Afrika'da beyaz arkadaşlarının kaçının ebeveynlerine "Baba, yalan söylüyorsun!" hatta "Baba, bu söylediğin doğru değil!" diyebileceğini ölçen hızlı bir anket düzenlemiştir. Ankete katılanların hepsi ben olsaydım da böyle söylerdim dedi. Ancak bütün siyahî arkadaşlar "hayır" ve "asla" demiştir. Hatta biri şu tepkiyi verdi: "Babama ne diyeceğim!?" şeklinde tepki vermiştir.

Ölüm ve cinsiyet konusundaki örtmeceler, diğer bazı araştırmacıların da dikkatini çekmiştir (Greene, 2000, s.59). Bir çapraz kültürel çalışmada, Greene (2000), İngilizce ve Rusçada konuşmacıların ölüm ve cinsellik konularındaki örtmece ve tabu kullanımlarının farklarını inceledi. İncelemesini bu dilleri ana dili olarak konuşanlar üzerinden yürütmüştür. Deney, resmi ve gayriresmi durumlarda ölüm ve cinsiyet ile ilgili ifadelerin listesini içeren bir görüş anketiyle gerçekleştirildi. Katılımcılardan her terimi kendi kullanım sıklıklarına göre 1'den 22'ye kadar puanlaması istendi. Bu deneyde dört hipotez test edilmiştir:

- 1) Kadınların tabu ifadeleri önlemeye erkeklerden daha meyilli olduğu;
- 2) Kadınların tabu ifadeleri bulmada erkeklerden daha agresif olduğu;
- 3) Kadın ve erkeklerin tabu ifadeleri resmi durumlardan ziyade gayri resmi durumlarda kullanmaları;
- 4) Kadın ve erkeklerin gayri resmi durumlarda tabu ifadesi aramada daha az agresif olduğu.

Greene (2000), tabu ifadelerinin kullanımında erkekler ve kadınlar arasında kayda değer bir fark olmadığını, ayrıca kadınların tabuları daha saldırgan bulmadığını gözlemlemiştir.

Kadın ve erkeklerin tabuları gayrı resmi durumlarda daha az saldırgan bulduğu hipotezi reddedilmiştir. Ancak çalışma, kadın ve erkeklerin tabu ifadeleri resmi durumlardan ziyade gayrı resmi durumlarda kullanmaya daha meyilli olduğu görüşünü desteklemiştir.

Arapçadaki örtemece konusuna gelince, bazı Ürdünlü araştırmacılar Ürdün diyalektinde çeşitli durumlardaki örtmece stratejilerini incelemişlerdir. Örneğin; Elyyan (1994) ölüm, hastalık, zihinsel kusur, kanser ve boşaltım fonksiyonu gibi konularda kullanılan örtmecelerin sıklığını araştırmıştır. Bu araştırmanın sonuçları tabulaşmış terimlerden kaçınıldığını ve örtmeceler gibi daha dolaylı ve seçilmiş ifadelerin kullanıldığını ortaya koymuştur.

Ayrıca çalışma, daha önceki konularda kullanılan örtmecelerin yaş ve sosyal köken gibi farklılıklara bağlı olarak gruptan gruba değiştiğini göstermiştir. Çalışmadan ayrıca Ürdün Arapçasındaki örtemece ifadelerin aynı olmadığı sonucu çıkmıştır. Örneğin, “o vefat etti”, توفي “o yorgun”, تعبنا “Allah buna karşı seni korusun”, بعيد هناك “kötü hastalık”, المرض الخبيث “o banyoya gitti” راح الحمام gibi örtmeceli ifadeler, ölüm, hastalık, ruhsal hastalık, kanser, ve boşaltım fonksiyon konularında bütün gruplarda en çok konuşulan ve paylaşılanlardır (Elyyan, 1994, s. 21–48).

Benzer şekilde El-Şamali (1997); ölüm, hastalık, zihinsel kusur, kanser ve vücut kısımları konularında Ürdün Vadisi lehçesinde kullanılan örtmeceli ifadeleri araştırmıştır. Çalışma ayrıca, daha önce belirtilen konularda en sık kullanılan örtmeceleri, tüm gruplar tarafından kullanılan örtmeceleri, özellikle hangilerinin kullanıldığını ve örtmecelerin seçiminde cinsiyetin etkisini belirlemeye yönelmiştir. Çalışmada boşaltım fonksiyonu dışında, tabulu konular katılımcıların çoğunluğu tarafından ihlal edilmiştir. El-Şamali, geleneksel toplumsal değişkenleri, belirli örtmeceli ifade seçiminde etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Hem dil hem de kültür, insan medeniyetinin ürünleridir. İnsanların ortak, biyolojik, kültürel dil evrenselleri ve özelliklerine sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Özel bir dil, özel bir kültürde yetişir. Büyümediği yerde kültür başka bir kültürle buluşursa, kültürel şok ortaya çıkacaktır. Chomsky’nin üretici doğuştanlık hipotezine göre, insan aklı dil yapısı için hazırdır ve eğer bir çocuk “dil edinim cihazı” ile doğmuşsa, belir bir dilin sözlerine maruz bırakılırsa, o dili konuşmayı öğrenecektir. Chomsky’nin (1964) hipotezi dilin, doğa ve kültür kombinasyonunun bir ürünü olduğunu öne sürmüştür.

Dil ve kültürün ilişkisinin açıklaması oldukça zordur. Bazı bilim adamları kültürü ikiye ayırmıştır: Büyük kültür ve küçük kültür. Buna göre dil büyük kültüre bağlıdır ve küçük kültürü koordine eder. İnsanlar dil yeteneğine sahiptir. Yani belli dilleri konuşmayı öğrenmek ve kültürel çevrede sözleri kaydetme amacıyla harf sistemleri geliştirme yetisiyle donatılmışlardır. Bir dil kültürü yaydığı derecede gelişir ve zenginleşir. Zira dil, kültürel değişim ve gelişmeleri, hatta kültürel tesisleri, modelleri, davranışları, yaşayış ya da psikolojik olarak küçük kültür görünümünün etkilerini ve değişikliklerini yansıtır. Bu nedenle, dilin kendisi büyük kültüre aittir ve kültürün aynasıdır. Öte yandan kültürün değişim ve gelişimi, dilin değişimini nitelemektedir. Yani kültür, dilin gelişimi için itici güçtür.

Dil ve kültür birbirleriyle iç içedir. Kültür bir taraftan, dilin kendini zenginleştirmesine, gelişmesine ve şekillenmesine olanak sağlamaktadır. Kültür dilin oluşumunda temel öncül öğedir ve evrimi için itici güçtür. Öte yandan dil, tıpkı kültürün bir aynası gibi kültürel değişiklikleri yansıtır. Geçmişteki başarıları gelecek nesillere aktarmak ve yaymak için gerekli bir unsurdur. Dil olmadan kültür, kaynağı ve varış noktası olmayan suya dönüşecektir. Bir milletin insanları, geri dönüş olarak dile yeni şeyler ekleyen belirli kültürel kavramlar oluşturmaktadır.

BÖLÜM IV

ÖRTMECELERİN ARAPÇA VE RUSÇADA HASTALIK VE ÖLÜM SINIFLANDIRILMASI

5.1. Ölümle Bağlantılı Örtmeceler

Dünyadaki herşeyin bir kökeni vardır. Konumuz ölümle ilgili örtmeceler. Uzun zaman önce ölüm gibi birçok olgu, açık bir şekilde açıklanamazdı. İnsanlar bir kimsenin neden öldüğünü bilmezler ama bunun esrarengiz bir güç olduğuna inanırlardı. “Ölüm”, insanlara karanlık ve soğuk şeyleri hatırlatan korkunç bir kelimedir. İnsanlar ailelerini ve arkadaşlarını kaybetme korkusuyla ölümden bahsetmekten kaçınılırdı.

Ölüm ve ölme, örtmecelerin dilbilimsel tartışmalarında sık başvurulanan anlamsal alanlardır. İnsanların ölüm konusuna değinmekten kaçınmalarının çeşitli sebepleri vardır. Muhtemelen en çok bahsedilene, insan içgüdüsünün derinine işlemiş olan korkuyla alakalı olan sebeptir. İnsanlar sevdiklerini kaybetmekten ve bunların sonuçlarından korkmaktadırlar. Ölümden sonra ne olacağından, esrarengiz yaşamdan, gizli kaderden, kötü ruhlardan ve kalplerine korku salan şeylerden korkmaktadırlar (Allan & Burridge, 2006). Bu korkuyla başa çıkmak için en sık başvurulanan insan stratejisi, bu kavramlardan bahsetmemek ve yerlerine başka ifadeler kullanmaktır. Bazı insanlar ölüm korkusunu açıkça dile getirmeseler de, kendilerini parmaklarıyla haç yaparak, muskalarla ya da ağaçlara vurarak korumaya çalışırlardı (Allen & Burridge, 2006). Hoş olmayan şeyleri gizlemek ve yaralarını sarmak için örtmeceli mecaz ifadeler kullanırlardı (Fan, 2006).

Arapçada özel bir örtmece sözlüğü olmadığından, araştırmacı sözlükler dışında bazı kaynaklara başvurarak bilgi edinmek zorundaydı. Arapça veriler, birkaç yüzyıl önce klasik Arapça ile yazılmış olmasına rağmen, modern standart Arapçada hâlâ canlı bir şekilde sık ve yaygın olarak kullanılan örtmeceli ifadeler sunarlar. O kaynaklardaki örtmeceli ifadeler

artık kullanım dışıdır ve verilerin dışında tutulmaktadır. Çalışmanın veritabanı oluşturmak amacıyla, çalışmamızda incelediğimiz ilk eser “Metonimi and Kısıtlama” (الكناية والتحوط)’dir ve meşhur Arap dilbilimcisi Ebu Mansûr İsmail tarafından kaleme alınmıştır (d. 350 - ö. 428). İlk olarak 400 /420 yılında derlenmiştir, daha sonra birçok bilgin tarafından gözden geçirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan baskı, Faraj el-Hivâr tarafından 1995 yılında düzenlenmiştir ve Sâsa-Tunus’tan Dâr el-Ma’ârif tarafından yayınlanmıştır. Kitap; çeşitli kaynaklardan kinayeler, metonimiler ve örtmeceli ifadeler içeren bir derlemedir. Yine bu kaynakta kullanılan veriler hâlâ Modern Standart Arapçada kullanılmaktadır ve eski bulunan veriler dahil değildir.

Kültürler, her zaman ölüm konusunu maskeleyerek için metotlar aramıştır. İnsanlar kendilerine ya da başkalarına direk ölüm düşüncesinden bahsetmeyi her zaman zor bulmuşlardır. Örtmece, bu gibi durumlarda kullanılan yöntemlerden biridir. Hem Arapça hem Rusçada ölümden bahsetmek için örtmecelere başvurulur ve iki kültürde de kendilerine özgün örtmeceli ifadeler vardır. Üç Arap kaynağı olan JUR (El-Jurjani’den veriler), YA (El-Yaziji’den veriler) ve TH (Et-Taliby’den veriler), analiz kısmında bu duruma değinmiş oldukları tarafımdan incelenmiştir. Toplanan verilere dayanarak, ölümle ilgili örtmeceler birkaç kategoriye ayrılıp şu başlıklar altında incelenmiştir:

- Ölüm Daha İyi Bir Yerdir
- Ölüm Bir Habercidir
- Ölüm Son Duraktır
- Ölüm Ayrılık Seyahatidir

5.1.1. Ölüm Daha İyi Bir Yerdir

Arapça ve Rusçada ölüm için çeşitli örtmeceler kullanılmıştır. Her iki dil de ölümü; herhangi birisinin şimdi olduğundan daha rahat olduğu “daha iyi bir yer” olarak nitelenmiştir. Rusçada ölüm; лучшее место “en iyi yer”, светлый мир “parlak dünya” olarak nitelenmiştir. Rusça, ölümü örtmeceli olarak обмен “değişim”, менять жизнь на лучшее “daha iyisi için bu hayatı değiştirmek”, мучения кончались “azap sona erdi”, покоиться с миром “huzur içinde yatmak” gibi ifadelerle betimlemiştir.

Arapçada ölen kişi için Allah'ın ayrıcalığı sayesinde daha iyi bir durumda olduğu düşünülmektedir. Tıpkı şu örtmeceli mecazda görüldüğü üzere: الله فضله (TH) “Allah onu tercih etti”. Daha iyi olmanın anlamı, Allah'ın onun kendisine yakın olmasını istediği şeklinde somutlaştırılmıştır. Ayrıca ölüm için şu örnekler verilebilir: الله اختاره ليكون على مقربة (YA) “Allah onu yanında olması için seçti”; الله اختار الله له ما لديه (YA) “Allah onu o olduğu için seçti”; ان الله تعالى اصطفاه وجعله بجواره (TH) “Allah onu seçip yanına komşu olarak aldı”; ونقله الى سكن الرحمة ودار الغفران (TH) “Allah onu iyilik hanesine ve af diyarına taşıdı”; اختاره الله لينتقل من دار (YA) “Allah, onu onur evine almak için seçti”; الفناء الى دار المتقين (TH) “Allah onu fani mekândan tekva ehlinin mekânı için seçti”. Yaşamın son anları bile bir keyif olarak görülmektedir: وما الموت الا الانتقال الى المكان الافضل (TH) “ölüm daha iyi bir yere geçiş demektir”.

Burda gördüğümüz benzerlikler, her iki dilde paylaşılmıştır ve uzaysal somut bir örnek olarak yeniden yorumlanmıştır. Ölüm sonrası hayat, örtmecelerle yeniden anlamlandırılmıştır. Лучший мир “daha iyi yaşam”, светлый мир “parlak dünya”; Arapçada ise بيت شرفه “onun onur evi”; مسكن تدينه “iyilerin yurdu” örneklerinde görüldüğü üzere.

Arapça örtmeceler “ölüm” için daha iyi bir yer derken Allah'a yakın olmayı kastederken, Rusçada daha huzurlu olabilmek için daha iyi bir hal üzere olmayı kastetmektedir.

5.1.2. Ölüm Bir Habercidir

Bazı durumlarda, “Çağrı”nın kaynağı, ölüm kelimesinin korkutucu etkisini hafifletmek için “ölüm” olarak gösterilir. Ölüm kelimesinden bahsetmek, “çağırıcı” ifadesi ile maskelenmiştir. Rusçada sayısız referanstan faydalanılarak; ölümün kendisi: призыв “çağrı” ve призывать душу “ruhu çağırma”, отозвать “çağırıldı”. Aynı düzen Arapçada görülür ve ölüm kelimesinin yerine şu ifadelerle tanık olunur: لقد اجاب نداء مولا (JUR) “Mevlasının çağrısına karşılık verdi”; جاءته المكالمة (YA) “Allah'tan kendisine çağrı geldi”. Kültürel varsayımlar, çağırma eyleminin özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Rusçada “çağrı”, ruhun gitmesi gereken yer olarak örneklenirken, отозвать, призвать душу, Arapçada çağrının öncüsü şeklindedir. Örneğin, جاءته المكالمة “Allah'tan kendisine çağrı geldi” veya emre cevap verdi, لقد اجاب نداء مولا “Mevlasının çağrısına karşılık verdi”. Ayrıca Rus örtmeceleri bu çağrının sayısız özelliğine dikkat çekmiştir. Arapça genel

terimleri kullanırken دعا “çağırıldı” veya مكالمه “çağrı”, Rusça çağrının doğasını göstermek için mecaza daha belli özellikler katmaktadır.

5.1.3. Ölüm Son Duraktır

Bu mecaz, ölüm kavramının üzerine “son durak” algısı yerleştirmeyi amaçlar ve böylece örtmece uygulaması gerçekleşmiş olur. Yaşamdan ölüme geçiş, son durağa bir yolculuk olarak görülmektedir. Ölüm, şimdiki hayattan, sonraki hayata taşınmaktır. Rusça, “son” kelimesiyle değiştirilen ölümle ilgili birçok metaforu kapsar. Ölüm döşeğindeki bazı kişiler için şunlar söylenir: последний день “son gününde”, последний вдох “son nefes”, son tecrübe için: последний звоночек “son çağrı”, последнее путешествие “son yolculuk” ifadeleri kullanılır. Ölmek: последнее биение сердца “kalbin defa çarpması”, прийти к концу своего пути “yolculuğunun sonuna gelmek” ve конец пути “yolun sonu” olarak kullanılmaktadır. Bir örtmeceli mecaz olan “son” terimi Arapçada da oldukça fazla kullanılır. Ölen biri için انتهى (YA) “bitti”, نهاية الاجل (YA) “vadenin sonu” ifadesi kullanılır. Ayrıca ölen kişi için لقد جاء الأجل (YA) “Eceli geldi”, لقد انتهى الوقت المحدد له في الحياة (YA) “Hayatta kendisi için belirlenen valit bitti”, لقد مر عمره (YA) “ömrü geçti”, لقد انتهت حياته (YA) “hayatı sona erdi”, كسر حبل الحياة (YA) “yaşam ipini kopardı (YA), لقد مضت أيامه (YA) “günleri geçti”, لقد أكمل (YA) “nefesleri sona erdi”, انتهت انفاسه (YA) “vadesi doldu”, لقد انقضت فترته (YA) “geçimini tüketti.”, لقد استنفد رزقه (YA) “kendisine yazılan nefesleri tüketti”, لقد انتقل الى مثواه الأخير (YA) “susuzluğunu giderdi”, وروى ظمأه (YA) “son mekânına intikal etti” gibi örtmeceler de kullanılmaktadır. Ölüm bazen şu örtmeceli ifadedden dolayı herkesin varacağı nokta olarak görülür: “vade” ve “zaman” anlamında verilerde bolca mevcuttur: لقد ادركه (YA) “vadesi sona erdi”, لقد حان الوقت الذى تسلب من القوة والارادة (YA) “vasiyetini, mirasını bırakacağı zaman geldi”, لقد ادرك الوقت الذى لا يتأخر ولا يتقدم (YA) “Şaşmaz vakir gelip çattı” gibi. Arapça bazen, ölümden bahsetmekten kaçınmak için, ölüm anında vücut organlarının iflasına değinmektedir. Örneğin; لقد اصفرت وتيبست (JUR) “parmaklarını ısırdı”; لقد عض أصابعه (JUR) “beden organları sararıp kurudu”. Bu metafora gördüğümüz gibi, temel yerleştirmede (kelimeyi değiştirme) kültürel etki oldukça açıktır. Her iki dilde de, “en son” düşüncesine eşit biçimde vurgu yapılırken, bilhassa Rusçada; ölüm üzerine, son olmak ve listeden çıkarılmak olarak odaklanmaktadır. Öte yandan Arapçada ölüm için varlığın sonu düşüncesi oldukça sık geçmektedir: فترة “nefes”, تنفس “ip”, حبل “yaşam süresi”, أفترة الحياة “yaşam süresi”.

“vade” ve ölümün fiziksel belirtileri olarak “parmaklarını ısırıldı”, لقد اصفرت, “parmak uçları sarardı” vb. وتيبست اطرافه

5.1.4. Ölüm Ayrılık Seyahatidir

Geçerli yapı açıkça gösterir ki ölüm, Rusça ve Arapçada bazen ayrılık yolculuğu olarak betimlenir. Rusçada ölen biri için, покинуть “ayrılmak”, “terketmek”, “yaşamını terketmek”, покинуть грешную землю “günahkâr toprakları terketmek”, проводить в последний путь “son yolculuğuna uğurlamak” denilir ve örtmeceli olarak он (она) больше не с нами “artık bizimle değil” ifadesi kullanılır. Arapçada ölüm örtmeceli biçimde ayrılık yolculuğu olarak betimlenir. Ölen biri için, لقد ذهب الى الطريق المخصص له (YA) “kendi yoluna gitti”, كان يتأثر أسلافه (YA) “seleflerinden etkilendi”, لحق بمن سبقوه من القرون (YA) “eski çağlardaki insanlar yetiştirdi” ifadeleri kullanılır. Yaşamdan ölüme taşınma, ölüm kelimesinin korkutucu etkisini azaltmak için herkesin yapacağı kaçınılmaz yolculuk olarak görülür.

Burada ayrıca “Ölüm ayrılık yolculuğudur” örtmecesinde kültürel tarza dayanan farklar görülmektedir. Rusçada “ayrılma” olayına odaklanırken, Arapçada, طريق “yol”, كان يتأثر “selefinden etkilenmek” ve أهل القرون الأولى “eski çağların insanları” ifadelerine vurgu yapmaktadır.

Mahfouz (1987), sabah ve akşam konuşmasında birçok insanın hayat hikâyesini betimlemiştir. Bunlardan biri Muaviya adlı bir şeyhtir. Bu adam dindar olmanın yanı sıra, ailenin ilk şeyhlerinden biridir. Sonuç olarak onun ölümü hazin bir olaydı. Ama etkisini yatıştırma amacıyla Mahfouz, onun ölümü için إلى جوار ربه “O zaman, Şeyh Muaviya Rabbimizin komşusu olmak için ayrıldı” anlamındaki örtmeceyi kullanır (Mahfouz, s. 32).

Rusçada bu örtmecenin aynısı şu şekilde söylenir: отправиться в мир божий (Tolstoy, 1976, s. 56). Mahfouz’un hikâyesinde bir başka hazin ölüm, genç bir kızın ölümü ve ailesinin buna çok üzülmesidir.

Örnek:

“Ölüm öğlen vakti kızı yakaladı ve ruhunu teslim etti.” (Mahfouz, 1987, s. 30). وعند الضحى احتضرت الفتاة ثم أسلمت الروح.

Mahfouz, bu olayı anlatmak için أسلمت الروح “ruhunu teslim etti” örtmeceli ifadesini kullanmıştır. Bunun Rusçada karşılığı, sık olarak karşılaşılan bir örtmece olan şu ifadedir: испустить дух “ruhunu çıkartmak/ teslim etmek”.

Örnek:

Он произнес последнее слово и испустил дух. “Son sözlerini söyledi ve son nefesini verdi” (Griboedov, 1967, s. 34)

Ölüm örtmecelerine ilişkin iki dilde daha derine inersek, ölüm ve ölen insanla ilişkilerinin aynı şekilde olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Birçok ölüm olayının hazin olması aksiyomatiktir. Ancak bazı kültürlerde, ölen kişinin yaptıklarına (iyi ya da kötü) saygı duymanın vurgusu yapılmıştır. Aslında Arapça da bunu yapmaktadır. Arap kültüründe, bir insan öldüğü zaman, ölen kötü olsa bile hakkında olumsuz konuşmamalıdır. Yaygın Arap atasözü şudur: ما بتجوز عالميت إلا الرحمة “merhum hakkında olumsuz birşey söyleme, rahmet dile” bu örneği açıklamaktadır. Aslında bu sosyal norm, İslam normlarından türetilmiştir. İslamda, müslümanlara ölen birinin asla kötülüklerinden bahsetmemeleri, iyiliklerinden bahsetmeleri öğretilir. Bu nedenle Arap ve Müslüman toplumlarını, ölümü anlatmak için daha çok örtmece kullanma konusunda teşvik etmiştir. Bazı kimselerin Arapçayı ölüm örtmeceleri bakımından zengin bulmasının muhtemelen böyle bir sebepten kaynaklanmaktadır.

Ruslar²da şu atasözü vardır: “Никогда не говори плохо об умершем”. “Ölü hakkında asla kötü şeyler söyleme”. Ortadoks hristiyanlar, ölü hakkında konuşmaktan korkarlar çünkü büyük günahdır.

Sonuç olarak; Arapçada, Rusçaya oranla ölümle ilgili örtmecelerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Rusça ve Arapça farklı dil ailelerine mensup olmalarına rağmen; iki dilde de ölüm korkusunun insan doğasına sadece aşılanmadığı, ölümden kaçınmanın evrensel olduğu, ölüm örtmecesi konusunda ortak kavramsal metaforlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Genellikle insanlar, ölüm olayını yaşamamak için mümkün olan her yolu denemektedir.

5.2. Hastalık ve Bedensel Sorunlar İlgili Örtmeceler

İnsanlar hastalık ve rahatsızlık konusunda oldukça batıl inançlıdırlar. Bu yüzden bu konuyla bağlantılı birçok örtmece bulunmaktadır.

Bazen hastalıklar hakkında konuşmaktan çekiniriz, bu yüzden kaçınmaya çalışırız, başka bir kelime kullanırız. Örneğin, sakatlık ima edildiğinde acıma hisseder ve sempati duyarız. Zira Arap toplumunda sakat ve engelliler; saygı, şefkat ve teşvikle tedavi edilmektedir. Ayrıca engelli bireyler sağlıklı bireylerle aynı haklara veya daha fazlasına sahiptir. Karşılıklı konuşurken onların duygularını asla incitmek istemeyiz. Onların diğer insanlarla eşit şekilde yapacakları işlerde sakatlıklarından dolayı yetersiz oldukları zaman-özellikle de savaş yüzünden olursa- hissettikleri bu yetersiz olma duygusunu azaltmak isteriz. Bu sırada, bu tarz insanlar gibi, özel bakıma ihtiyaç duyanlara karşı diğerlerinin davranışlarını düzeltmek isteriz. Eğer sakatlık savaştan dolayı ise insanlar genellikle hamiyet ve kahramanlık durumu ekler ve böylece sakatlık hakkında /وسام المجد / “Zafer Madalyası” gibi ifadeler kullanırlar.

Rus toplumunda da sakat insanlara saygı duyulmaktadır. Bu durumla ilgili örtmeceler üç grupta incilenmiştir:

- Ciddi hastalıklar
- Huzursuzluk
- Sakatlıklar.

5.2.1. Ciddi Hastalıklar

Kendilerini iyi hissetmeyen insanlar veya sağlık sorunları olan insanlar acılarını hafifletilmesi için yumuşak bir dil ile desteklenmek durumundadır. Ciddi hastalıklarını duyduktan sonra şok yaşamamaları amacı ile yumuşak bir dil kullanmak psikolojik bir destek ifade eder. Kelimelerin insan davranışını etikleyen büyümlü bir gücü vardır. Arap ve Rus toplumunda konuşulmasından kaçınılan bazı hastalıklar vardır, bu husus aşağıda anlatılmaktadır.

Tarih boyunca, “cüzam hastası” insanlara dokunmaktan ve iletişim kurmaktan kaçınılmıştır, çünkü bu tür insanların lanetli olduğuna inanılmıştır. Hatta bazen onları ateşte diri diri yakmışlardır. Bunun sebebi, cüzam hastalığının herhangi bir şekilde

iyileşme şansının bulunmadığı inancıdır (İbn Kuteybe, 1986, s.592). Aynı durum Rus toplumunda da yaşanmıştır. “Cüzzamlı” insanları ateşte canlı canlı yakmışlar ya da hastalar dağlara gidip ölümü beklemişlerdir. Bu hastalığı ifade etmek için Arap dilinde الوضاح “lekelenmiş” veya الأبرش “benekli” sıfatlarını kullanılır (ez-Zerkeşî, 1984, 301). Rus dilinde ise проказа “cüzzam” yerine лепра “cüzzam” sıfatları kullanılır.

Kanser, diğer taraftan, günümüzde korkulan ve endişe uyandıran bir hastalıktır. Sessiz ve yavaş bir ölüm olarak görülüyor. Uzmanların ve modern teknolojinin sunduğu yoğun tıbbi bakımdaki eksikliği hastalığın tomurcuklanmasına neden olur. Bu durum hastanın kaderi hakkında daha fazla endişe yaratır. Hâlâ iki toplumda da kanser kelimesini kullanmak hoş değildir. Araplar onun yerine نمو “büyüme”, ذاك المرض “o hastalık” veya المرض الخبيث “kötü hastalık” kullanırlar. Hatta bazen Kur’an’dan bir ayet: سلام قولا من رب رحيم “Onlara merhametli Rabbin söylediği selam vardır” (Yasin Suresi, 58) ayeti kanser için bir alıntı olabilmektedir, ancak kolay kolay السرطان “kanser” kolaylıkla söylenememektedir. Kelimenin negatif bir yan anlamı bulunur ve diğeriyle yer değiştirmesi olasıdır. Bu durum “örtmece paradoksu” na bir örnektir.

Rusçada bu kelime пак yerine İngilizce kelime “cancer” tarafından örtmece edilmektedir veya злокачественная опухоль “kötü huylu tümör” derler.

AIDS de aynı şekilde ele alınmaktadır. İngilizce kelime ödünçleme yoluyla veya çevrilmiş ifadeyi kullanarak نقص المناعة المكتسبة “Kazanılmış Bağışıklık Eksiklik Sendromu” denir.

İngilizce adı Arapçada tam adından daha popüler ve yaygın olarak kullanılır. Rus dilinde de bu kelime İngiliz dilinden alıntı sözcüğü olarak kullanılmaktadır.

Arap halkı hastaların dışlanmış gibi görüldüğü ya da tedavi edildiği belirli türlerdeki hastalıkların olduğu yerlerde çoğunlukla batıl inançlıdırlar. Liste الجرب “uyuz” ve داء الصرع “epilepsi” kelimelerini içermektedir. Buna ek olarak, سيلان “bel soğukluğu” gibi genital hastalıklardan bahsedilirken batıl inançtan dolayı hastalık adının söylenmemesi tercih edilir.

5.2.2. Huzursuzluk

Hastaların gösterdiği semptomlar ve hissettikleri rahatsızlık duygusal bir şekilde ifade edilir. Arapların kullanmaya çalıştıkları ilk strateji, edebi anlamın karşıtlarıyla değiştirilmesi anlamına gelen litotlardır. İbn Kuteybe (1986, s. 137) Arapların konuşurken haseti önlemek ve iyi bir alamet gidermek için örneğin, بصير (gören) (kör) اعمى ile, مريض “hasta” سليم “sağlıklı” ile değiştirdikleri görülür.

Psikolojik olarak, özellikle vakanın ciddi olduğu durumlarda hastaya neler olduğunu söylenmemesi önerilir. Hastalığının ciddi olduğunu anlamasın diye onun yanında tıbbi jargon kullanılır. En çok kullanılan ifadeler şunlardır:

- ليس على ما يرام “çok iyi değil”
- تعبان “yorulmuş”
- “anormal durumda” في وضع غير طبيعي
- متوعلك “rahatsız”
- عاجز “yetersiz”
- طريح الفراش “elden ayaktan kesilmiş”
- معلول “keyifsiz”
- عدم القدرة “güçsüz”
- في حال سيء “kötü halde”

Rus dilinde de aynı örtmecelerle karşılaşmaktayız. Örneğin, иметь плохое самочувствие “kendini iyi hissetmemek”, слабость “halsizlik”, недомогание “keyifsizlik”, усталость “yorgunluk”, вялость “rehavet/durgunluk” şeklindedir.

5.2.3. Sakatlık

Sakat insanlar aramızda yaşamaktadır. Diğer insanlar ile eşit olmayı ve değerlerini bilmemizi isterler, bu yüzden, çoğu dilde “yatalak”, “sakat” ve “engelli” kelimelerine örtmece yapılmaktadır. Arapçada ذوي الاحتياجات الخاصة yerine شخص معوق kullanılır. Rusçada инвалид “malul” yerine люди с ограниченными возможностями “engelli insanlar” kullanılır. Buna ek olarak, Arapçada مشلول “felçli”

yerine معقد “aciz” kelimesi kullanılır. Ruslar ise парализованный “felçli” yerine колясочник “tekerlekli sandalyeye bağlı” kelimesini kullanır. Bu kelimelerin örtmece amacı saygı ve toleranstır. Böylece engellilerin diğer insanlar gibi hissetmelerine, herkesle eşit olmalarına ve haklarını kısıtlamamasına imkân verilmiş olur.

Rus dilinde hiçbir şey duymayan insanlar hakkında konuşmak istendiğinde глухой “sağır” yerine слабослышащий “ağır işiten” şeklinde ifade edilir. Arapların da ayrıca bu kelime için bir örtmeceleri bulunmaktadır: أصم “sağır” yerine ضعف السمع “işitme bozukluğu” derler. Rusçada görme yeteneği olmayanlar için слепой “kör” yerine незрячий “gözü görmeyen” denir. Arapçada ise, أعمى “kör” yerine كفيف ya da كريم العين “gözü görmeyen” kullanılır. Konuşma sorunu olan insanlara اكم yerine مشكلة بالنطق “telaffuz özür” denir. Rus dilinde ise глухонемой “sağır-dilsiz” yerine проблемы с речью “konuşma problemleri” kullanılır. Bu örtmecelerin asıl işlevi “yumuşatma”dır. Bu örtmeceleri kullanarak engellilerin duygularını incitmek istemediğimizi ve onları hakir görmediğimizi göstermek isteriz. Rus dilinde толстый “şişman” yerine упитанный “iyi beslenmiş/kilolu” kelimesini kullanılır. Kuveyt diyalektinde ise مليون “şişman” yerine بطه “ördek” kelimesi kullanılmaktadır.

Örnek:

أحرجه أصدقائه أنه بطه ففقد 94 كغم وأصبح رشيقا. “Arkadaşları onun şişmanlığı ile dalga geçtikleri için o 94 kilo kaybetti ve zayıfladı”.

Bazen “irri yarı” yerine صحتو منيحة “kanlı canlı” kullanılmaktadır.

Bazen insanlar akıl hastalıkları ile karşılaşılıyorlar ve doktorlar bunu doğrudan söylemekten kaçınabilir. Arap ve Rus dillerinde bunu açıklamak için örtmeceler kullanılır. Rus dilinde псих “deli” yerine душевнобольной “ruh hastlığı” kullanılır.

Örnek:

Доктора сказали, что у Федора душевная болезнь. “Doktorların söylediğine göre Fedor ruhsal hastalık sahibi”.

Arap dilinde ise öğrenme güçlüğü veya psikolojik sorun yaşayan insanlara صعوبات التعليم “öğrenme güçlüğü” derler. el-Kâzvî’ye (1996, s.332) göre, aptalca davranan veya deli insanlara atıfta bulunmak için عريض القفا “geniş ense” ve عريض الوساد “geniş yastık ile” ifadeler verilir.

Hastaneye kaldırıldıkları yere الصحة النفسية “sağlık psikolojisi” ya da مستشفى الجملة العصبية “sinir hastalıkları hastanesi” denir. Rus dilinde ise больница для душевно больных “ruh hastalıkları hastanesi” kullanılır.

Rus dilinde bu psikolojik hastalıklara örtmece yapılmamaktadır, fakat bazı diğer örtmece yapılan hastalıklar bulunmaktadır. Örneğin, понос “ishal” yerine диарея “ishal” ya da жидкий стул “gevşek dışkı”, черви yerine, гельминты “parazit” kullanılmaktadır. Rusçada hastalıklar Latin karşılıklarına göre değişiklik göstermektedirler. İnsanlar bu şekilde hastalıkların isimlerini tıbbi anlamlarıyla kamufle etmeye çalışırlar.

Sonuç olarak, Arap ve Rus dilleri hastalıkla bağlantılı örtmecelere sahiptir ve farklı dil ailelerine ait olmalarına rağmen her iki dilde de ortak örtmece ifadeleri bulunabilir. Örneğin, her iki dilde de “kanser”, “engelli”, “sağır”, “kör” ve başka kelimeler için örtmece yapılmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Örtmecelerle ilgili sosyal, psikolojik ve dilbilimsel olmak üzere birbirleriyle bağlı üç bakış açısı vardır. Örtmecelerin temelinde yatan sosyal, özellikle de ahlaki, dini ve siyasi motifler sosyal bakış açısını oluşturur. Bunların etkisiyle nesne ve olayların doğrudan adlandırmaları olumsuz bir değerlendirmeye karşı karşıya kalırlar, yasaklanırlar ve daha kabul edilebilir örtmecelerle değiştirilirler. Güzel adlandırmaya, ifadenin yumuşatılmasına sebep olan etki, nesne veya olayın eski doğrudan örtmecelerin neden olduğu olumsuz duygu (korku, utanç, yakışsızlık, tiksinti) psikolojik bakış açısını oluşturur. Yeni dolaylı örtmece bu duyguyu ortadan kaldırır. Dilbilimsel bakış açısında ise örtmeceler kullanım özellikleri ve şartları belirlenir.

Bir araştırma konusu olan örtmece tabirler, toplumun kültürel genetik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Toplumların değer yargılarının ortaya konması bakımından son derece önemli olan örtmece kelimeler bir kültürün aynası gibidir. Sadece örtmece kelimeler ele alınarak bile toplumların geçmişte yaşadıkları olayların analizleri yapılabilmektedir. Ayrıca örtmece kelimeler aynı toplumun hoşgörü, nezaket, ahlak, savaş, batıl inançları, dini anlayışları ve korkuları gibi konulardaki tutumu hakkında kılavuzluk edebilecek ölçüde önemli bilgiler vermektedir.

Bu çalışmada Rusça ve Arapçadaki örtmecelerin doğası araştırılmıştır. Çalışma çerçevesinde yapılan araştırmalar sonucunda bu iki dil arasındaki farklılıklara dair araştırmaya rastlanamamıştır. Bu alandaki eksikliğin giderilmesi doğrultusunda konunun bir boyutu olan “iki dildeki basit örtmeceler” karşılaştırılmıştır.

İki dil arasındaki benzer noktalara gelince, her iki dilde de örtmecelerin, ilk olarak aynı amaç ve etkide bir tabu kelimenin yerine hem korkutucu, gücendirici, hoş olmayan konulardan kaçınmak hem de daha hafif bir dil (kelime/ifade) kullanmak için kullanıldığını gö-

rüyörüz. Fakat bu kırııcı kelimelerin ya da ifadelerin değışimi iki dilde de aynı olmayacaktır. Rus toplumu için kırııcı ya da tabu olarak kabul gören kelimeler, Arap toplumunda öyle görülmeyebilir ve toplumların değeri yargılarına göre değışiklik gösterebilir. Nitekim örtmece kullanımına ihtiyaç duyulan bu kelimeler, bir toplumun değeriğini, toplumun bir bölümünün düşünce yapısını yansıtmaktadır. Bu nedenle araştırmacılar, toplumda yasaklanmış, kabul görmeyen, kırııcı ifadenin veya eylemin, toplumun özel âdetlerini ve bakış açısını yansıttığına inanmaktadır.

Her iki dilde kullanılan örtmeceler, toplumların manevi yanıyla ilgilidir; çünkü insanların ruhunu yükseltir veya yatıştırır. İletişime katılan kişiler arasındaki ilişkinin kanallarını genişletir, kabul edilebilirliğini artırır ve devam etmesini sağlarlar.

Rusça ve Arapçada örtmecelerin farklı olduğu konularla ilgili olarak; Arapçadaki örtmecelerin daha kapsamlı ve Rusçadaki karşılığından daha farklı görüşlere sahip olduğunu gözlemledik. Bu nedenle Araplar örtmeceleri farklı amaç için kullanırlar: Konuşmayı güzelleştirmek ve süslemek, bazı şeyleri daha iyi açıklamak ya da dinleyenlerin dikkatini çekmek vb. Örtmecelerin diğer kullanımı, olduğundan daha büyük, daha geniş ya da daha kötü görünmesini sağlamak için bazı olayları abartırlar.

İki dilde de hastalık ve ölümle ilgili örtmeceler fazlası ile bulunmaktadır. Bu iki dilde benzerlikler kadar farklılıkların da olduğu görülmüştür, Arapça'da یرقد بسلام “huzur içinde yatmak” Rus dilinde aynı ifade ile belirtiliyor покоиться с миром veya متوڪ “rahatsız” Rusça'da слабость kullanılır. Ancak bazı örtmeceler sadece Arap dilinde bulunmaktadır. Örneğin; لقد عض أصابعه “parmaklarını ısırıldı” veya لقد اصفرت و تبيست اطرافه “beden organları sararıp kurudu”. Rus dilinde ise смотреть в могилу “türbenin içine bakmak” örtmecesi Arap dilinde yer almamaktadır.

Örtmeceler günümüzde özellikle kitle iletişim araçlarında, siyasette, edebi metinlerde, yazı dilinde ve konuşma dilinde kısaca hayatın her alanında çok sık kullanıldıkları için araştırmacıların dikkatini çeken, en güncel konulardan biridir. Rusya'da ve Arap ülkelerinde de bu konu ile ilgili çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır.

Sonuç olarak, bu iki dil farklı dil ailelerine mensup olmalarına hoş olmayan kötü ve gurur kırııcı kelimeleri örtmeceler yoluyla güzelleştirip gönül okşayıcı hale getirdiler.

KAYNAKLAR

- Abrantes, A.M. (2005). Euphemism and co-operation in discourse. E.Grillo (Ed.), *Property of Communication* içinde (85-103). Amsterdam: John Benjamins.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dil bilim* (5.b.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Algeo, J. & Pyles, T. (2009). *The origins and development of the English language*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Ali, A.Y. (1938). *The Holy Qur'an: Translation and commentary*. Beyrut: Arabia.
- Ali, S.S. (1996). *Euphemism in translation: a comparative study of euphemistic expressions in two translations of the Holy Qur'an*. Beyrut: Arabia.
- Allen, K. & Burridge, K. (1991). *Euphemism, dysphemism, language used as shield and weapon*. New York & Oxford: Oxford University.
- Allen, K. & Burridge, K. (2006). *Forbidden words – taboo and the censoring of language*. UK: Cambridge University.
- Asher, R.E. (1994). *The encyclopedia of language and linguistics*. New York: Prgamon.
- Austin, J. L. (1975). *How to do things with words*. Urmson & Sbisà (Ed.), New York: Harvard University.
- Ayto, J. (1993). *Dictionary of Euphemisms*. London: Bloomsbury.
- Baker, M. (2006). *Routledge encyclopedia of translation studies*. USA and Canada: Routledge.
- Bosacheva, N. (1989). Kontekstualniyi usloviya realizacii evfemističeskoy funkicii. *Voprosy angliyskoy kontekstologii*, 5(6), 32-38.
- Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Great Britain: Cambridge University.
- Burchfield, R. (1985). *An outline history of euphemisms in English, in fair of speech: The uses of euphemism*. Oxford: Oxford University.
- Burridge, Kate. (2004). *Blooming English*. New York: Cambridge University.

- Chehov, A. (1993). *Tri sestri*. Moskova: Avrora.
- Chi, R. & Hao, Y. (2013). Euphemisms from Sociolinguistics Perspective. *Study in Sociology of Science*, 4(4), 45-48.
- Chomsky, N. (1964). *Current issues in linguistic theory*. The Hague: Mouton.
- Clark, H., 1992. *Arenas of Language Use*. USA: University of Chicago.
- Crystal, D. (2002). *The English Language*. London: Penguin.
- Doğan, C. (1989). Yabancı dil öğretim olarak Arapça öğretim metot ve teknikleri. Ankara: Ev Akademi.
- el-Azeeh. (2010). The use of Euphemisms by Jordanian speakers of Arabic. Master's Thesis, Middle East University, Amman-Jordan.
- el-Curcânî, A.K. (1908). *El-muntahab min kinâyât el-udebâ ve işârât el-bulagâ*. M. Badruddîn (Ed.), (s.163-173). Kahire: Dar Sa'âde.
- el-Kizvînî, M. (1996). *el-Îdâh fî el-ulûm el-bayân*. Beyrut: Dâr el-Kutub el-İlmiye.
- el-Şamali, F. (1997). *Facets of euphemism in Jordan Valley dialect*. Master's Thesis, Yarmouk University, Irbid-Jordan.
- el-Yazicî, İ. (1985). *Nuc'at er-â'id ve şur'at el-vârid fî el-muterâdif ve 'l-mudevârid*. Beyrut: Mektebet Lubnân.
- Elyyan, F. (1994). Variation in the use of euphemisms in Jordanian Arabic. Master's Thesis, Yarmouk University, Irbid-Jordan.
- es-Sa'âlibî, Ebû-Mansûr İ. (1995). *El-kinâye ve ta'rîd*. Tunus: Dâr el-Ma'ârif.
- et-Tîbî, H. (1977). *et-Tibân fî'l-bayân*. Kahire: el-Ezher.
- English Language. (1989). Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. Springfield: Merriam-Webster.
- Enright, D.J. (1985). *Fair of speech: The uses of euphemism*. Oxford: Oxford University.
- Fan, Z. (2006). The mechanism of euphemism: A cognitive linguistic interpretation. *US-China Foreign Language*, 4(7), 71-74.
- Farghal, M. (1995). Euphemism in Arabic: a Gricean interpretation. *Anthropological Linguistics*, 37(3), 366-378.
- Fernández, E. (2007). *El eufemismo y el disfemismo. Procesos de manipulación del abú en el lenguaje literario inglés*. Universidad de Alicante, Alicante.
- Fershtman, C., Gneezy, U. & Hoffman, M. (2011). Taboos and identity: considering the unthinkable. *American Economic Journal: Microeconomics*, 21(3), 139-164.

- Frajzyngier, Z. & Jirsa, B. (2006). The Principle of Indirect Means in language use and language structure. *Journal of Pragmatics*, 38(2), 513–542.
- Ghounane, N. (2014). A sociolinguistic view of linguistics taboos and euphemistic strategies in the Algerian society: attitudes and beliefs in Tlecmen speech community. *International Journal of Research in Applied, Natural and Social Sciences*, 2(3), 73-88.
- Greene, C.T., 2000. *The use of euphemisms and taboo terms by young speakers of Russian and English*. Master's Thesis, University of Alberta, Canada.
- Greer, G. (1971). *The female eunuch*. New York: Farrer, Straus and Giroux.
- Griboedov, S.G. (1968). *Gore ot uma*. Moskova: Zvezda.
- Howard, P. (1985). *The State of the language*. New York: Oxford University.
- Hudson, R., (2000). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University.
- Hughes, G. (2000). *A history of English words*. Oxford: Blackwell.
- İbn Cinnî, E. (t.y.). *el- Hasâis*. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-Âmme.
- İbn Haldun, A. (2004). *Mukaddime*. (H. Kendir, Çev.). Ankara: Yeni Şafak.
- İbn Kuteybe, A. (1986). *Uyûn el- Ahbâr*. Bağdat: Dâr- el Cîl.
- Jakova, M. (2010). *Euphemisms in today's English*. Master's Thesis, Tomas Bata University, Zlin.
- Karasar, N. (1982). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (4. b.). Ankara: Hacettepe-Taş.
- Khanfar, A.M. (2012). Euphemisms in Arabic: Typology and formation. *Journal of the College of Arts University of Basrah*, 61 (1), 5-33.
- Koç, A. S. (2007). *Arapça ve Türkçede zamirler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Krysin L.P., (1994). Evfemizmi v sovremennoy russkoy reçi. *Rusistika*. 1(2). 28-49.
<http://www.philology.ru/linguistics2/krysin-94.htm> sayfasından erişilmiştir
- Lutz, W. (1997). *The world of doublespeak*. Language Awareness. New York: St.Martin's.
- Maan, M.A. (2011). A study of death euphemisms with reference of their translations into English. *Tirkit University Jornal for Humanities*, 18(2), 36-40.
- Mahfouz, N. (1987). Hadith al-Sabah wa al-masâ (C. Phillips, Trans.) K. Sherill (Ed.), *Morning and Evening Talk* içinde (67-70). Cairo: The American University in Cairo.

- McArthur, T. (1992). *The Oxford Companion to the English Language*. Oxford: Oxford University.
- Mey, J.L. (2001). *Pragmatics: An introduction*. Malden, MA: Blackwell.
- Mihas, E. (2005). Non-Literal language in political discourse. *LSE Working papers in Linguistics*, 12(5), 124-139.
- Moskvin, V.P. (2007). *Evfemizmi v leksiçeskoy sisteme russkogo yazıka*. Leningrad: Zarya.
- Murphy & Cullen. (2000). The E word. *The Atlantic Monthly*, 12(2). 16-18.
- Neaman, J.S. & Silver, C.G. (1983). *Kind words: A thesaurus of euphemisms (expanded and revised edition)*. New York: World.
- Newman, D. (1995). *Sociology: Exploring the architecture of everyday life*. Canada: Pine Forge.
- Noman, F. (2013). A comparative study of euphemisms and dysphemisms in English and Arabic with special reference to political discourse. *Journal of Linguistic*, 4(2), 46-65.
- Ostermeier, E. (2009). *What euphemism for tax increase do you prefer? smart politics*. http://blog.lib.umn.edu/cspg/smartpolitics.whateuphemismfor_tax_increas.php sayfasından erişilmiştir.
- Parrot, J. (2003). Techniques of the time-techniques of liberal journalism. *Linguistics*. 3(4). 61-63. <http://anginsuara.com/2003anginsuraarchive.html> sayfasından erişilmiştir.
- Postman, Neil. (2012). *Euphemism, crazy talk, stupid talk*. www.peelschools.org sayfasından erişilmiştir.
- Rabbab'ah, G. & el-K'urani, A. (2012). Euphemisms in Saudi Arabic and British English. *Journal of Pragmatics*, 6(7), 730-743.
- Rawson, H. (1981). *A dictionary of euphemisms and other doubletalk*. New York: Crown.
- Sadiqi, F. (2003). *Women, gender and language in Morocco*. Leiden, Boston: Brill.
- Sampson, G. (2001). *Principles of pragmatics*. London: Longman.
- Shklovsky, V. & Sher, B. (1991). *Theory of prose*. Chicago: Dalkey Archive.
- Stockwell, P. (2000). *Sociolinguistics*. London: Rutledge.
- Tolstoy, L. (1976). *Kavkazskiy plennik*. Moskova: Litkon.
- Turganbaeva, L. (1989). *Rol evfemizmov v reçi*. Aşkabat: Kitap.
- Uluoğlu, A. & Uluoğlu, S. (2012). Çağdaş Rusça'da güzel adlandırmalar. *Avrasya Uluslar Arası Araştırma Dergisi*, 1(1), 78-85.

- Van, O., Motti, F., Rammstedt, B. & Woods, S. (2008). Terms of abuse as expression and reinforcement of cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 32 (4), 174–185.
- Vásquez, C. & Fioramonte, A. (2011). *Integrating pragmatics into the MA-TESL program: perspectives from former students*. TESL – EJ 15 (2). <http://www.tesl-ej.org/wordpress/issues/volume15/ej58/ej58a1/> sayfasından erişilmiştir.
- Warren, B. (1992). What euphemisms tell us about the interpretation of words. *Studia Linguistica*, 46(2), 128-172.
- Williams, J. (1957). *Origins of the English Language*. New York: Free Press.
- Willis, H. & Klammer, E. (1981). *A brief handbook of English*. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Wilson, K. (1993). *The Columbia Guide to Standard American English*. Columbia: Columbia University.
- Yeli, S. & Jinfang, S. (2011). The role of metonymy in the formation of euphemisms in Chinese and English. *The Journal of Language Teaching and Research*, 2(5), 1175-1179.
- Zerkaşı, M. (1984). *el- burhân fî 'l-ulûm el- Kurân* (3. b.). Kahire: Dâr et-Turâs.
- Zidan, A. & Zidan. D. (1996) *The glorious Quran and translation*. Egypt: Islamic Home.
- Zizheng, P. (2005). *English euphemism teaching*. Master's Thesis, Anhui University, China.

GAZİ GELECEKTİR..